

מתוך הקדמת המחבר: ועיניכם תראינה בניים בניי כשתילי זרעים סביב לשלחנם,
תכלים ונבונים, ובתים מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא יסופו מזדעכם

גליון

זרע שמשון המבואר

פרשת מטות

אותיות א • ב

פרשת מסעי

אותיות א • ב

דרוש מתוך הספר המסוגל 'זרע שמשון' שחברו הגאון המקובל

האלוקי חסידא קדישא רבנו **שמשון חיים ב"ר**

נחמן מיכאל נחמני זלה"ה

מה"ס 'זרע שמשון' ו'תולדות שמשון'

שחי לפני כ-300 שנה בתקופת האור החיים' ומקום קברו לא נודע

והבטיח שהלומד בהידושויו וספריו יזכה לישועות בבני חיי ומזוני

גלב"ע ו' אלול תקל"ט

דרוש מנוקד ומבואר בתוספת ציונים והארות

יו"ל על ידי מוסדות זרע שמשון

שע"י האיגוד העולמי להפצת תורת זרע שמשון

הוצאת והפצת קונטרס
'זרע שמשון העבואר'

נתרם
לזכות והצלחת

דניאל אורי
בן רג'נה מלכה

שיראה הצלחה וברכה
בלי גבול וכלי עדה בעסקיו
בכל העולם
ויתקיים בו הפסוק
"ופרצת יעה וקדעה"
צפונה ונגבה"

לשוחפות של ברכה בכל עת
מוקד זרע שמשון

ארץ ישראל 02-80-80-500
ארה"ב 347-496-5657

יו"ל ע"י האיגוד העולמי
להפצת תורת
"זרע שמשון"

לקבלת הגליון נא לשלוח למייל:
zera277@gmail.com

ארה"ב

הרב מנחם בנימין פאסקס
ZERA SHIMSHON
C/O B PASKESZ 1645 48 ST
BROOKLYN NY 11204
347-496-5657
mbpaskesz@gmail.com

ארה"ק

הרב ישראל זילברברג
05271-66450

ניתן לשלוח תרומות והנצחות
לזכות ולע"ג ולקחת חלק בהוצאות
והפצת הגליונות והספרים.

ניתן להפקיד בגנזך מרובנטל (17) סניף 635
מספר השבון 71713028 ע"ש זרע שמשון,
כמו כן ניתן לתרום בכרטיס אשראי

וזכות הצדיק ודביו תורתו הקדושים יגן מכל
צרה וצוקה, ויושפע על הלומדים ועל המסייעים
בני חיי זמננו ועל טוב סלה
מחבטות
בהקדמת ספריו.

הודעה ובקשה!

השתדלנו להעמיק בדביו רבנו ולבארים כראוי עד הוכן שמשנת ירינו, אולם דביו רבנו עמוקים מני ים ואין כבוונתנו כלל להתגדר ולומר שהשגנו את עומק דביו ודעונו, ובראי לא לקבוע כשה שנתכב שזה הפירוש המוחלט בדביו, ולכן אנו פונים אל כל הלומדים ה"ו, שבאם תמצאו דברים שאינם כראוי ואינם עולים בקנה אחד עם דביו חז"ל ואו רבותנו הקדושים, בודאי לא על רבנו הקדוש ז"ע יהיה תלונתכם בו אם עלינו, ובקשתנו שטוהה לטי מהלומדים אשר יכן וימצא פירושים ודרכים יותר ראויים בהבנת דביו רבנו, אא מנטו שמיצאם לירינו ככרי שנובל לתקנם ולשלכם במהרהדות הבאות, ובוה יהיה הלקו עמנו בזיכו הרבים.

כמו כן נשמח לקבל הערות והארות לשיפורים מכל סוג שהוא לתועלת הלומדים,
וכן באם תמצאו טעות ושגיאה מכל סוג שהוא, אנא תיידעו אותנו על כך ותבואו על הברכה.

פרשת מטות

א

הִיְתָה מִדְּבַר מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (ראה זוהר פרשת פנחס רלב, א), לָכֵן הָיָה מִתְנַבֵּא בַלְשׁוֹן 'זֶה הַדְּבָר, יוֹתֵר מִשָּׂאֵר הַנְּבִיאִים.

אֲמַנָּם עֲדוֹן צְרִיכִין אָנוּ לְמוֹדְעֵי לְמָה זָכָה מֹשֶׁה בְּזָכוֹת זֶה דְּוָקָא, שֶׁהַשְּׂכִינָה תִּהְיֶה מִדְּבַר מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ.

פסוק (במדבר ל, ב) 'זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה', פִּרְשׁ רַש"י, מֹשֶׁה נִתְנַבֵּא ב'כָּה אָמַר ה'' (שמות יא, ד ועוד), וְהַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ ב'כָּה אָמַר ה'', מוֹסִיף עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה, שֶׁנִּתְנַבֵּא בַלְשׁוֹן 'זֶה הַדְּבָר, עכ"ל. וּפְרָשׁוֹ הַמְּפָרְשִׁים (ראה תולדות אדם על הספרי מטות, פיסקא קנג), לְפִי שֶׁהַשְּׂכִינָה

פסוק 'זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה', פִּרְשׁ רַש"י, מוֹסִיף עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה שֶׁנִּתְנַבֵּא בַלְשׁוֹן 'זֶה הַדְּבָר'.

זרע שמשון המבאר

א

שכינה מדברת מגרונו של משה לפי שלא נהנה מעץ הדעת

זוהר פרשת פנחס רלב, א¹, לָכֵן הָיָה מִתְנַבֵּא בַלְשׁוֹן 'זֶה הַדְּבָר, שֶׁהוּא לְשׁוֹן אִמִּירַת דָּבָר בְּאוֹפֵן הַבְּרוּר בְּיוֹתֵר, יוֹתֵר מִשָּׂאֵר הַנְּבִיאִים שֶׁלֹּא הִיְתָה הַשְּׂכִינָה מִדְּבַר מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ, וְלִכְךָ לֹא אָמְרוּ אֵלָּא כֵּה אָמַר ה'.

הטעם שדווקא משה זכה שתהא השכינה מדברת מתוך גרונו אֲמַנָּם עֲדוֹן צְרִיכִין אָנוּ לְמוֹדְעֵי - לְהַבְיִן לְמָה - בְּשִׁבְלֵי אִיזוּה דָּבָר, זָכָה מֹשֶׁה בְּזָכוֹת זֶה דְּוָקָא, שֶׁהַשְּׂכִינָה תִּהְיֶה מִדְּבַר מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ, מֵה שֶׁלֹּא זָכוּ בּוֹ שָׂאֵר הַנְּבִיאִים.

כתוב בפסוק (במדבר ל, ב) 'זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'', וּפִרְשׁ רַש"י², שֶׁמְצִינּוּ אֲצֵל מֹשֶׁה שֶׁנִּתְנַבֵּא בַלְשׁוֹן 'כָּה אָמַר ה'' (שמות יא, ד ועוד)³, וְכֵן כָּל הַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ בַלְשׁוֹן 'כָּה אָמַר ה'', וּמוֹסִיף עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה בְּמַעַלְתּוֹ הַיְתִירָה, שֶׁהוּא נִתְנַבֵּא אִף בַלְשׁוֹן 'זֶה הַדְּבָר' - כְּמוֹ שֶׁמְצִינּוּ בַפְּסוּק כֹּאן, עכ"ל.

וּפְרָשׁוֹ הַמְּפָרְשִׁים¹, שֶׁלְּפִי שֶׁהַשְּׂכִינָה הִיְתָה מִדְּבַר מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (ראה

ציונים ומקורות

דחכמים, רבן דמלאכי השרת, דקודשא בריך הוא ושכינתיה מדבר על פומי [ברוך האלוהים שזיכנו לשמוע דברים ממי שנקרא רבן של נביאים, רבן של חכמים, רבן של מלאכי השרת, שהקב"ה ושכינתו מדבר דרך פיו]. 1. והיינו, ששכינה מדברת מתוך גרונו זה ממש דיבור ה' ולכן זה בבחינת זה הדבר, מה שאין כן נביאים אחרים שהם המדברים, לכן זה רק בבחינת 'כה אמר ה' עפ"י מלבי"ם. 2. מליצה על פי דברי הגמרא (שבת נה, א), אמר רבן גמליאל, עדיין צריכין אנו למודעי, רבי אלעזר המודעי אומר וכו'.

א. לשון הפסוק, וְיִדְבַר מֹשֶׁה אֶל רְאֵשֵׁי הַמַּטּוֹת לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'. ב. על פי ספרי (מטות פיסקא קנג). ג. לשון הפסוק, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' פְּחַצַת הַלְלִילָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מְצֻרִים. ד. כן כתב במרכבת המשנה (מכילתא פרשת בא, בהקדמה), ובספרו תולדות אדם (ספרי מטות, פיסקא קנג) ובמלבי"ם. אמנם הרא"ם ועוד מפרשים, ביארו שנבואת זה הדבר היינו שהתנבא מתוך אספקלריא המאירה, מה שאין כן בשאר הנביאים. ה. לשון זוהר, בריך אלהא, דזכינא למשמע מלין, מההוא דאתקרי רבן של נביאים, רבן

וַיֵּשׁ לְזוֹמֵר, שִׁפְתָב בַּעַל עֲמוּדֵיהָ שִׁבְעָה
 (עמוד הרביעי תורת משה) בְּשֵׁם הַרְמִ"ע
 (עשרה מאמרות מאמר צבאות ה' ח"א אות יג), שִׁפְל
 הַנְּשָׁמוֹת הָיוּ תְּלוּיוֹת בְּאָדָם הָרֵאשׁוֹן
 כְּשֶׁאֲכַל מַעֵץ הַדַּעַת, יֵשׁ בְּפִיו וַיֵּשׁ בְּרֵאשׁוֹ
 וְכו' (שמור"ר מ, ג), וְכֹלֶם שָׁמְעוּ וְהִלְכוּ אַחַר
 עֲצַת אִשְׁתּוֹ, וְנִהְנוּ מֵאוֹתָהּ הָאֲכִילָה. אָבֵל

מִשֶּׁה הָיָה תְּלוּי בְּאָדָם הָרֵאשׁוֹן בְּצוּאָרוֹ
 בְּפָנָיִם בְּמָקוֹם הַקֶּנֶה, מָקוֹם שֶׁלֹּא נִהְנָה
 כִּלְל מֵאוֹתָהּ אֲכִילָה, שֶׁהִקְנָה אֵין בּוֹ לֹא
 אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִּיָּה וְכו', עכ"ל.
 וְלִפְיֵךְ הַשְּׂכִינָה הֵיחָד מְדַבֶּרֶת דְּיוֹקָא
 מִתּוֹךְ גְּרוּנוֹ, מַה שְּׂאִין בֵּין
 בְּשָׂאָר הַנְּבִיאִים.

זרע שמשון המבאָר

נשמת משה שהיתה בגרונו של אדם הראשון לא נהנתה
 מחטטא עץ הדעת
 וַיֵּשׁ לְזוֹמֵר, עַל פִּי מַה שִׁפְתָב בַּעַל
 עֲמוּדֵיהָ שִׁבְעָה (עמוד הרביעי תורת משה), בְּשֵׁם
 הַרְמִ"ע מִפֶּאֱנוֹ (עשרה מאמרות מאמר צבאות ה'
 ח"א אות יג), שִׁפְל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁל בְּנֵי הָאָדָם
 שֶׁעֲתִידִים לְהִיוֹלֵד, הָיוּ תְּלוּיוֹת בְּאָדָם
 הָרֵאשׁוֹן כְּשֶׁאֲכַל מַעֵץ הַדַּעַת, יֵשׁ נִשְׁמוֹת
 שֶׁהָיוּ תְּלוּיוֹת בְּפִיו, וַיֵּשׁ נִשְׁמוֹת שֶׁהָיוּ תְּלוּיוֹת
 בְּרֵאשׁוֹ וְכו', כְּמוֹבַא בַּמְדַּרְשׁ (שמור"ר מ, ג)¹,
 וְכֹלֶם שָׁמְעוּ וְלֹא מִיחוּ בּוֹ שֶׁלֹּא לֹאכּוֹל מַעֵץ
 הַדַּעַת, אֲלֵא הִלְכוּ אַחַר עֲצַת אִשְׁתּוֹ חוּה
 שֶׁפִּיתָתָהּ אוֹתוֹ לֹאכּוֹל מִמֶּנּוּ, וְנִהְנוּ מֵאוֹתָהּ

הָאֲכִילָה. אָבֵל מִשֶּׁה רִבִּינוּ, הָיָה תְּלוּי -
 נִשְׁמָתוֹ הֵיחָד תְּלוּיָה בְּאָדָם הָרֵאשׁוֹן בְּצוּאָרוֹ
 בְּפָנָיִם בְּמָקוֹם הַקֶּנֶה - הַגְּרָרָת, מָקוֹם שֶׁלֹּא
 נִהְנָה כִּלְל מֵאוֹתָהּ אֲכִילָה, שֶׁהָרִי הִקְנָה אֵין
 בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִּיָּה וְכו', עכ"ל.²
 וְכוּזָה יֵשׁ לְבָאָר, שֶׁלְּפִיכְךָ זָכָה לִמְעַלָּה זוֹ
 שֶׁהַשְּׂכִינָה הֵיחָד מְדַבֶּרֶת דְּיוֹקָא מִתּוֹךְ גְּרוּנוֹ
 - שֶׁהוּא הַקֶּנֶה, לְפִי שֶׁנִּשְׁמָתוֹ הֵיחָד תְּלוּיָה
 בַּגְּרוּנוֹ שֶׁל אָדָם הָרֵאשׁוֹן וְלֹא נִהְנָה מַעֵץ
 הַדַּעַת, מַה שְּׂאִין בֵּין בְּשָׂאָר הַנְּבִיאִים,
 שֶׁנִּשְׁמָתָם הָיוּ תְּלוּיוֹת בְּשָׂאָר אֵיבְרִים שֶׁל
 אָדָם הָרֵאשׁוֹן, וְנִהְנוּ מֵהָאֲכִילָה מַעֵץ הַדַּעַת,
 וְלִכֵּן לֹא זָכוּ שֶׁתִּהְיֶה הַשְּׂכִינָה מְדַבֶּרֶת מִגְּרוּנָם.

ציונים ומקורות

ח. לשון המדרש, עד שאדם הראשון מוטל גולם,
 הראה לו הקדוש ברוך הוא כל צדיק וצדיק
 שעתיד לעמוד ממנו, יש שהוא תלוי בראשו של
 אדם, ויש שהוא תלוי בשער, ויש שהוא תלוי
 במצחו, ויש בעיניו, ויש בחוטמו, ויש בפיו, ויש
 באזנו, ויש במלתן [מקום הנזם]. ט. לשון
 העמודיה שבעה (אות כז), הטעם למה פירש אחר
 כך ממנה, כתב בעל עשרה מאמרות במאמר
 הנקרא צבאות ה' [וכו'], לפי שכל הנשמות היו
 תלויים באדם הראשון כשאכל מעץ הדעת, יש
 בראשו ויש בפיו וכו', ולא מיחו בו, וכולם שמעו
 והלכו אחר עצת אשה חוה, אבל משה שגם הוא
 היה תולה באדם הראשון בצוארו בפנים במקום
 הקנה מקום שאינו נהנה מאכילה, כמו שאמרו
 רבותינו ז"ל (פסחים קח, א) שמה יקדים קנה לושט
 ויבוא המאכל בתוך הקנה וימות, כי הקנה אין בו
 לא אכילה ולא שתייה, ולפי שלא שמע ולא הלך
 אחר עצת אשה חוה, הותר לו לפרוש מאשתו
 וכו'. ועוד כתב שם בדבריו הקודמים (אות יג),

וזה לשונו, רק יש לדעת, למה היה משה בשני
 מדרגות יותר על כל הנבראים וכו', ויש עוד
 מדריגה שניה במשה על שאר בני אדם, שפירש
 עצמו מאשה ונדבק בהקב"ה וכו', והטעם היא
 כמו שכתב בעשרה מאמרות במאמר צבאות ה'
 הקדמה גדולה ונפלאה באריכות, וזה קיצור
 עניינה, לפי שבאדם הראשון היו תלויה כל
 הנשמות, כדברי רבותינו ז"ל, יש בראשו, ובא
 הנחש והסית והדיח לגבור רוח הטומאה על כל
 הברואים, להוציאם מרשות הקב"ה לרשות מלאך
 אל אחר, והאכילה מעץ הדעת טוב ורע, ונתנה
 לבעלה ולכל הברואים שהיו תלויים בו, וכאשר
 אכלו נהנו מגזל, כי נצטוו עליו שלא לאכול, והיה
 איסור בדבר וגזל, ועל ידי זה נטמאו כולם
 ונתערבו ברע, ומשה רבינו היה תלוי גם כן בו
 עם הדורות, ולא רצה ליהנות מהאיסור והגזל,
 ולכן נאמר עליו (במדבר יב, ז) 'בכל ביתי נאמן
 הוא', שהיא נאמן שלא נחשד בגזל. לפיכך התייר
 לו הקב"ה לפרוש מאשה.

ב

פסוק
'נשבעתי'
ואקיימה'
וכו.

'נשבעתי ואקיימה לשמור' וכו' (תהלים קיט, קו). **כתב השלחן ערוך** ערוך ריש הלכות נדרים (יו"ד סימן רג) סעיף ד', צריך לזהר שלא לדר שום דבר, ואפלו צדקה אין טוב לדר וכו'. ושם בסעיף ו', האומר אשנה פרק זה, וירא שמא יתרשל בדבר, שרי ליה למנדר לזרוזי נפשיה. וכתב הפ"ז (ס"ק ה), נראה דיש חילוק בין צדקה ובין תורה, כי יצרו של אדם מתגבר עליו יותר בנתינת ממון,

מדבר התלוי בצדקה גופו, לכן יש לחוש יותר גבי צדקה, שיעבר על נדרו, מנדר שעל תורה, עכ"ל.

והלוית חן (פרשת מטות ד"ה כתב בשו"ע) **כתב על זה, שדברי הפ"ז** דחויים, מהא דאמרינן בפרק אין עומדין (ברכות לב, ב), גדול התענית יותר מן הצדקה, שזה בגופו וזה בממונו, הרי דיותר קשה על האדם לעשות מצוה בגופו, יותר מבממונו.

זרע שמשון המבאר

ב

הטעם שאסור לנדור בשביל קיום מצות צדקה

דקדוק בחילוק שבין צדקה לשאר מצוות לענין נדרים כתוב בפסוק (תהלים קיט, קו) **'נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקתי'**. כתב השלחן ערוך ריש הלכות נדרים (יו"ד סימן רג) סעיף ד', צריך לזהר שלא לדר שום דבר, ואפלו צדקה אין טוב לדר וכו". וכתב עוד שם בסעיף ו', האומר אשנה - אלמד ואשנן פרק זה, וירא שמא יתרשל בדבר, שרי ליה למנדר לזרוזי נפשיה - מותר לו לנדור, כדי לזרז את עצמו. ויש להקשות, מהו החילוק בין צדקה שאסור לנדור כדי לזרז את עצמו במצוה, לבין תורה ושאר דברים, שיותר נדור בשבילם. וכתב הפ"ז (ס"ק ה), נראה דיש חילוק בין נדר על צדקה ובין נדר על תורה, כי יצרו של

אדם מתגבר עליו יותר בענין של נתינת ממונו, מדבר התלוי בצדקה גופו, ולכן יש לחוש יותר על נדר גבי צדקה, שיעבר על נדרו, מנדר שעל תורה, ולכן אסור לנדור לצורך צדקה, אבל מותר לנדור לצורך תורה, עכ"ל.

תורה מצלת מן היצר מהעת שקיבל עליו ללמוד

והלויית חן (פרשת מטות ד"ה כתב בשו"ע) **כתב על זה, שדברי הפ"ז דחויים, מהא דאמרינן** בגמרא בפרק אין עומדין (ברכות לב, ב), גדול התענית יותר מן הצדקה, לפי שזה - התענית, הוא עינוי בגופו של האדם, ואילו זה - הצדקה, היא עינוי בממונו, הרי דיותר קשה על האדם לעשות מצוה בגופו, יותר מבממונו, ואם בנדר שבממונו אנחנו

ציונים ומקורות

מצוה לישובע ולנדור כדי לזרז עצמו. ג. לשון הט"ו, בטור קרי לזה מצוה דגופיה. ונראה, דזה החילוק בין צדקה למצוה דתלי בגופיה, כי יצרו של אדם יותר מתגבר עליו בנתינת ממון, מדבר התלוי בטורח גופיה, ועל כן יש לחוש שמא יעבור על נדרו. ד. לשון הגמרא, ואמר רבי אלעזר, גדולה תענית יותר מן הצדקה, מאי טעמא, זה בגופו וזה בממונו.

א. לשון השולחן ערוך, צריך לזהר שלא ידור שום דבר, ואפילו צדקה אין טוב לידור, אלא אם ישנו בידו, יתן מיד, ואם לאו, לא ידור עד שיהיה לו. ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם, יאמר, בלא נדר. ב. לשון השולחן ערוך, האומר, אשנה פרק זה, וירא שמא יתרשל בדבר, שרי ליה למנדר לזרוזי נפשיה. וכן אם ירא שיתקפו יצרו, ויעבור על איזו מצוה ממצות לא תעשה, או יתרשל מקיום מצות עשה,

צדקה יש לחוש שְׁמָא יַעֲבֹבּוּ יַצְרוּ מַלְקִים הַגֵּדֵר, ואין לוֹ לְדַר. אֲמַנְם בְּגֵדֵר שֶׁל תּוֹרָה, אין לחוש, וְלִכֵּן הִתֵּר לוֹ לְדַר, שֶׁהַתּוֹרָה אֲצוּלִי מִצְלָא, וְלֹא יִתְקַפְּנוּ יַצְרוּ לְהַתְרֵשׁל מַלְקִים הַגֵּדֵר, עכ"ל בְּקַצּוֹר. וְלִדְרִידָן אֵינָה קְשִׁיָּא כָּל כְּהָ, שְׂאָף עַל פִּי שְׁמַצִּינוּ שְׁגָדוּל תַּעֲנִית

וּמִשּׁוֹם הָכִי תֵרַץ הוּא, עִם מָא דְאֶמְרִינָן בְּפָרֶק קָמָא דְתַעֲנִית (ה, ט), בִּימֵי רַבִּי זִירָא גְזוּר תַּעֲנִיתָא וְכוּ', אִם בֵּן, כְּשֶׁחָשַׁב לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, נֶחֱשָׁב כְּאִלּוֹ נַעֲשִׂית. וְאֶמְרִינָן בְּסוּטָה (כא, א), דְּמִצְוָה אֲצוּלִי לֹא מִצְלָא מִיַּצֵּר הָרַע, וְהַתּוֹרָה מִצְלָא. וְלִכֵּן, בְּגֵדֵר

זרע שמשון המבאר

ואילו התורה בזמן שעסוקים בה מצִלָּא - מצילה מהיצר הרע. וְלִכֵּן, בְּגֵדֵר עַל צִדְקָה יש לחוש שְׁמָא יַעֲבֹבּוּ יַצְרוּ מַלְקִים אֶת הַגֵּדֵר, וְלִכֵּן אֵין לוֹ לְדַר, שְׂמָא יִכְשַׁל וַיַּעֲבֹר עַל נִדְרוֹ. אֲמַנְם בְּגֵדֵר שֶׁל תּוֹרָה, אֵין לחוש שְׂמָא יַעֲבֹר עַל נִדְרוֹ, וְלִכֵּן הִתֵּר לוֹ לְדַר, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה - מֵהַעֲת שְׁקִיבֵל עֲלָיו לְלִמּוּד, אֵף עַל פִּי שְׁעִדִּין לֹא לְמַד, כִּבְר נֶחֱשָׁב לוֹ כְּאִילוֹ לְמַד, וּמִמִּילָא הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲצוּלִי מִצְלָא - מצילתו מן היצר הרע, וְלִכֵּן לֹא יִתְקַפְּנוּ יַצְרוּ לְהַתְרֵשׁל מַלְקִים הַגֵּדֵר, עכ"ל בְּקַצּוֹר.

אדם מוחל על הפסד ממונו, ואינו מוחל על צער גופו

וְדִרְיָדָן, הַקּוֹשֵׁא שֶׁהַקְּשָׁה הַלּוּיִת חָן עַל הַט"ז מֵמָה שֶׁגִּדּוּלָה תַעֲנִית יוֹתֵר מִן הַצִּדְקָה מִשּׁוֹם שֶׁזֶה בְּגוֹפוֹ וְזֶה בְּמִמּוֹנוֹ, אֵינָה קְשִׁיָּא כָּל כְּהָ, לְפִי שְׂאָף עַל פִּי שְׁמַצִּינוּ שְׁגָדוּל תַּעֲנִית

ציונים ומקורות

האומר, אשנה פרק זה, וירא שמה יתרושל בדבר, שרי ליה למינדר לזרוזי נפשיה. וכתב ה"טז על זה, דחילוק בין צדקה ובין תורה הוא, כי יצרו של אדם מתגבר עליו יותר בנתינת ממונו, מדבר התלוי בטורח גופו, לכן יש לחוש יותר גבי צדקה שמה יעבור על נדרו, מנדר שעל תורה. ודבריו דחויין, מהא דאמר בפרק אין עומדין, גדולה תענית יותר מצדקה, שזה בגופו וזה בממונו, הרי דיותר קשה לאדם לעשות מצוה בגופו, מבממונו. אבל נראה לי, החילוק שבין נדר צדקה לנדר תורה הוא, לפי דאמר בפרק קמא דתענית, בימי רבי זירא גזור גזירה, וגזור נמי דלא למיתב בתעניתא לבטלה, אמר להו רבי זירא, ניקבליניה עליון, ולכי בטול גזירה נתענה. אמרו ליה, מנא לך הוא, אמר להו, דכתיב ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום אשר נתת אל לבך להתענות

חוששים שלא יקיימו, כל שכן שיש לחשוש בנדר על דבר שצריך לקיימו בגופו.

ומשום הכי תרץ הוא, עם מאי דאמרינן בגמרא בפרק קמא דתענית (ה, ב), בימי רבי זירא גזור - גזרה המלכות גזירת שמד על ישראל, וגזור עליהם גם דלא למיתב בתעניתא וכו' - שלא ישבו ישראל בתענית כדי לבטל את הגזירה. ואמר רבי זירא, נקבל על עצמנו ימי תענית עכשיו, ולכשתבטל הגזירה נשב בתענית, ויחשב כאילו כבר עכשיו התענינו, ובזכות זה נושע, אִם בֵּן - הרי מבואר מדברי הגמרא, שְׁבִשְׁחָשַׁב אִדָּם לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, נֶחֱשָׁב כִּבְר מַעַת שֶׁחָשַׁב עֲלֶיהָ לַעֲשׂוֹתָהּ כְּאִילוֹ נַעֲשִׂית. וְאֶמְרִינָן בְּגֵדֵר בְּסוּטָה (כא, א), דְּמִצְוָה אֵף בְּזִמְנָן שְׁעוֹסָק בֵּיהּ, אֲצוּלִי לֹא מִצְלָא - אינה מצלת מיצור הרע,

ה. מהרש"א (שם). 1. לשון הגמרא, בימי רבי זירא גזור שמדא, וגזור דלא למיתב בתעניתא. אמר להו רבי זירא, נקבליה עליון, ולכי בטיל שמדא, ליתביה. אמרי ליה, מנא לך הא, אמר להו, דכתיב (דניאל י, יב) ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך. 2. וראה עוד בדברי רבינו לעיל (פרשת בלק אות ח). 3. לשון הגמרא, אלא אמר רבא, תורה, בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא, בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא, אצולי לא מצלא. מצוה, בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא, אצולי לא מצלא. 4. לשון הלכות חן, כתב בשולחן ערוך ריש הלכות נדרים סעיף ד', צריך לזוהר שלא ידור שום דבר, אפילו צדקה אין טוב לידור, כנ"ל. ושם בסעיף ו',

הספק שלגנו הוא, אם יניח מלעשות אותו הדבר בשביל הפרח. ומעתה, מרח התורה, אדרבא, משמחת לב, דכתיב (תהלים יט, ט) 'פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְּחֵי לֵב', וְהַצְדָּקָה אֵינָה כָּל כָּךְ מְשַׁמַּחַת, לְפִי שְׂצָרִיכִים אָנוּ לְהַחְזִיק טוֹבָה לְרַמָּאִים

יותר מן הצדקה, והו' לפי מאי דאמרינן בפרק ח' דקמא (צב, א), שבר את פדי וכו', שבר את ידי, קטע את רגלי וכו', שאדם מחיל על צערא דממונא, ולא על צערא דגופא. ובתענית יש בו צער הגוף. וְאִין לוֹ עֲנִין לְהִכָּא כָּלָל, שְׁהָרֵי כָּאן

זרע שמשון המבאר

יש בו צער הגוף, ולכן יש לו מעלה יותר מהנותן צדקה מממונו.

התורה משמחת ואדם לא יפסיק מלעסוק בה וצדקה יש חשש שיפסיק

ואולם, דבר זה, אין לו ענין להקא - אינו שייך לעניינינו כדל, שְׁהָרֵי כָּאן הַסָּפֵק שְׁלָגְנוּ הוּא, אִם יִנִּיחַ אָדָם מִלְּעֲשׂוֹת אוֹתוֹ הַדְּבָר שְׁנָדָר עֲלָיו, בְּשִׁבְיָא הַפְּרָח שְׂצָרִיךְ לְטְרוּחַ כְּדִי לְקַיְימוֹ. וּמֵעַתָּה, יֵשׁ לוֹמֵר, כִּי מִרְחַ לִימּוּד הַתּוֹרָה אֵינּוּ קֶשֶׁה כֹּל כֵּךְ, מִשׁוּם שְׂאֲדָרְבָּא, הַתּוֹרָה הִיא מְשַׁמַּחַת לֵב, דְּכֵתִיב (תהלים יט, ט) 'פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְּחֵי לֵב', וְלִכֵּן אֵינִן לְחֹשׁוֹשׁ שְׂמָא יִנִּיחַ אָדָם מִלְּמַמּוֹד תּוֹרָה בְּשִׁבְלֵי הַטּוֹרָח. וְאִילוּ הַצְדָּקָה אֵינָה כָּל כָּךְ מְשַׁמַּחַת, לְפִי שְׂצָרִיכִים אָנוּ לְהַחְזִיק טוֹבָה לְרַמָּאִים שְׂמֵרָאִים עֲצָמָם כְּאִילוּ הֵם

יותר מן הצדקה, והו' לפי מאי דאמרינן במשנה בפרק ח' דבבא קמא (צב, א), שהאומר לחבירו, שבר את פדי וכו', ושאלו המזיק, האם על מנת לפטור אותי אתה אומר כן, אף על פי שהשיבו ניזק לאו, זה הלאו הוא כהן, וכאילו אמר לו, וכי לא אמרתי לך על מנת לפטור, ולפיכך פטור. אבל האומר לחבירו, שבר את ידי, או קטע את רגלי וכו' על מנת להפטור, ושאלו החובל, על מנת לפטור אותי אתה אומר שבור את ידי או קטע את רגלי, והשיבו הנחבל הן, אף על פי כן חייב, לפי שיש הן שהוא כלאו, ובלשון תימה אמר לו הן. הרי שאדם מחיל על צערא דממונא - מוחל על צערו מחמת איבוד ממנו, ולא על צערא דגופא - אינו מוחל על צער גופו. וכשארם יושב בתענית

ציונים ומקורות

הנדר. י. לשון המשנה, האומר, סמא את עיני, קטע את ידי, שבר את רגלי, חייב. על מנת לפטור, חייב. קרע את כסותי, שבור את כדי, חייב. על מנת לפטור, פטור. ואמרו בגמרא, אמר ליה רב אסי בר חמא לרבא, מאי שנא רישא, ומאי שנא סיפא וכו', רבי יוחנן אמר, יש הן שהוא כלאו, ויש לאו שהוא כהן. תניא נמי הכי, הכני פצעני על מנת לפטור, ואמר לו, הן, הרי יש הן שהוא כלאו. קרע את כסותי על מנת לפטור, ואמר לו, לאו, הרי לאו שהוא כהן. וכתבו התוספות, (ד"ה ורבי יוחנן), נראה לפרש, דנזקי גופו, אפילו אמר לו הן שדומה כאומר בניחותא, מסתמא בתמיה קאמר. ובנזקי ממונא, אמר ליה לאו ודומה כאומר בניחותא, מסתמא בתמיה קאמר, כיון שמתחילה אמר ליה קרע את כסותי ושבור את כדי. יא. לשון הפרק, 'פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְּחֵי לֵב מְצוֹת ה' בְּרָהּ מְאִירַת עֵינַיִם'.

לפני אלוהיך נשמעו דבריך, הרי מן היום אשר האדם נותן אל לבו לעשות איזה מצוה, נחשב כאילו נעשית מאז שקיבל עליו לעשות. ואמרינן בסוטה בפרק היה נוטל, מצוה אגוני מגנה מן היסורין, אצולי לא מצלי, תורה מגני ומצלי, ופירש רש"י, מצלי מן החטא, דלא יתקפנו היצר הרע. לכן, גבי נדר של תורה, כיון דמעת שקיבל על עצמו לשנות פרק זה הוי כאילו עסק בה מיד, ותורה אצולי שלא יתקפנו היצר הרע, לכן לא חיישינן שמא יתשלנו היצר הרע מלקיים הנדר, ושוי לנדור נדר של תורה. אבל נדר של צדקה, חיישינן שמא יתשלנו היצר הרע מלקיימו, דמצוות אצולי לא מצלי מן היצר הרע, ולכן נקט דוקא דשרי לנדור לשנות פרק זה, ולא שאר מצוות שעושין בגוף, משום דלאו הטעם הוא משום שהוא מצוה שבגופו כדכתב הט"ז, אלא הטעם הוא משום מעלת התורה, דהתורה אצולי מצלי מן היצר הרע שלא יתקפנו להתרשל מלקיים

דַּרְבַּ גִּידֵל, מִנִּין שְׁנֹשְׁבְעֵין לְקַיִם הַמְצוּהָ, הָאוֹמֵר אֲשֶׁנָּה פָּרַק זֶה וְכוּ', וְהֵלֵא מִשְׁבַּע וְעוֹמֵד מֵהָר סִינֵי הוּא. וּמִתְרַצִּינָן הֵתָם, הָא קָא מִשְׁמַע לָן, דְּשָׂרֵי לִיה לְאִינִישׁ לְזִרְזוּי נַפְשֵׁיהּ. וְאִם בְּתוֹרָה אִין לְחוּשׁ שְׂיִתְקַפְּנוּ יִצְרוּ, אִין לֹא לַעֲשׂוֹת שְׁבוּעָה עַל שְׁבוּעָה. וְאִם בְּשָׂאֵר מְצוּוֹת יֵשׁ לְחוּשׁ

(כתובות סח, א), וְלַעוֹלָם הוּא מִתְרַא לְתַן הַצְדָּקָה לְעַנֵּי שְׂאִינֹו הַגּוֹן, כִּדְ הֵינֵנו יְכוּלִים לְתַרְן בְּכּוֹנֵת הַפְּ"ו.

אָבֵל מַה שְׂתַרְן הוּא, יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת עָלָיו, שְׂאֵדְרַבָּא, לְפִי שְׁהַתוֹרָה מְצַלָּא, אִין צִרְךָ לְדַר. וּמְצִינֹו דְפְרִיךְ הַגְּמָרָא דְגְדָרִים דָּף ח' (ע"א) עַל הַהִיא

זרע שמשון המבאר

הַגְּמָרָא דְגְדָרִים דָּף ח' (ע"א), עַל הַהִיא דְאָמַר רַב גִּידֵל, מִנִּין שְׁנֹשְׁבְעֵין לְקַיִם אַתְּ הַמְצוּהָ, וְגַם עַל הַמִּירָא הָאֲחֵרֵת שֶׁל רַב גִּידֵל, הָאוֹמֵר אֲשֶׁכִּים וְאֲשֶׁנָּה פָּרַק זֶה נִדְרָא גְדוּל נִדְרָא לְאֵלוֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְהֵלֵא מִשְׁבַּע וְעוֹמֵד מֵהָר סִינֵי הוּא - שְׁבַהֵר סִינֵי הַשְּׁבִיעַ הַקַּב"ה אֵת יִשְׂרָאֵל, לְקַיִם אֵת כָּל הַמְצוּוֹת, וְאִם כֵּן אֵיךְ חָלָה עָלָיו הַשְּׁבוּעָה, וְהָרִי אִין שְׁבוּעָה חָלָה עַל הַשְּׁבוּעָה. וּמִתְרַצִּינָן הֵתָם, הָא קָא מִשְׁמַע לָן, דְּשָׂרֵי לִיה לְאִינִישׁ לְזִרְזוּי נַפְשֵׁיהּ - מוֹתֵר לְאִדָּם לְזוֹר אֵת עֲצֻמוֹ עַל יַד נִדְרָא אוֹ שְׁבוּעָה, כְּדִי שְׁלֵא יִתְקַפְּנוּ יִצְרוּ הָרַע לְבַטְלוֹ מִקְיוֹם הַמְצוּהָ, וּמַהֲלִימוּד²⁷. וְאִם כְּדַבְּרֵי שְׁבְלִימוּד הַתּוֹרָה אִין לְחוּשׁ שְׂיִתְקַפְּנוּ יִצְרוּ, אִין לֹא לַעֲשׂוֹת שְׁבוּעָה נּוֹסַפֵּת מֵעֲצֻמוֹ, בְּנוֹסַף עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבִּיעָהּ בְּסִינֵי, לְפִי שְׁגַם בְּלִי הַשְּׁבוּעָה הַשְּׁנִיָּה, בּוֹדָאֵי יִלְמַד מַה שְׁהוּא חַיִּיב לְלַמּוּד. וְאִם בְּשָׂאֵר מְצוּוֹת - כַּגּוֹן צְדָקָה, יֵשׁ לְחוּשׁ

עֲנִיִּים וְאִינִים עֲנִיִּים, וְגוֹרְמִים לְנוּ שְׁלֵא לְתַת צְדָקָה כְּפִי הַצּוֹרֵךְ (כתובות סח, א)²⁷, וְלַעוֹלָם כָּל נוֹתֵן צְדָקָה הוּא מִתְרַא שְׁמָא יֵאֲרַע לוֹ לְתַת הַצְדָּקָה לְעַנֵּי שְׂאִינֹו הַגּוֹן, וּמַחֲמַת כֵּן, יֵשׁ לְחוּשׁ שְׁמָא אִף אִם יִדוֹר יִמְנַע אֵת עֲצֻמוֹ מִלְקַיִם נִדְרוֹ, וְלִכֵּן אֲסוּר לְנִדְרוֹ. אֲבָל בְּלִימוּד הַתּוֹרָה שְׁלֵא שְׂיִיךְ חֲשַׁשׁ זֶה, אֲלֵא אֲדַרְבָּא הַטִּירְחָא בְּלִימוּדָה מִבִּיאַתוֹ לְיַדֵּי שְׁמַחָה, מוֹתֵר לְנִדְרוֹ. כִּדְ הֵינֵנו יְכוּלִים לְתַרְן בְּכּוֹנֵת הַפְּ"ו מִקּוֹשִׁיַת הַלּוּיָת חָן²⁸.

אם התורה מצלת מיצר הרע למה לנדור

אָבֵל גַּם מַה שְׂתַרְן הוּא - הַלּוּיָת חָן, שְׁבַתוֹרָה מוֹתֵר לְנִדְרוֹ, לְפִי שְׁאִין חֲשַׁשׁ שְׁלֵא יִקְיִים אֵת נִדְרוֹ, לְפִי שְׁהַתּוֹרָה מְצִלָּה מִן הַיִּצֵר הָרַע מִהִזְמֵן שְׁקִיבֵל עָלָיו לְלַמּוּד, יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת עָלָיו, שְׁלִפֵּי סַבְרַתוֹ, אֲדְרַבָּא, לְפִי שְׁהַתּוֹרָה מְצַלָּא מִהַיִּצֵר הָרַע, אִין צִרְךָ כָּלִל לְדַר. וְכִפִּי שְׁמְצִינֹו דְפְרִיךְ - שְׁמַקְשָׁה

ציונים ומקורות

יג. רבינו מחדש שניתן לבאר לשון הט"ז שכתב כי יצרו של אדם יותר מתגבר עליו בנתינת ממון. מדבר התלוי בטורה גופיה, ועל כן יש לחוש שמא בצדקה יעבור על נדרו, שאין כוונתו לומר שדבר התלוי בממונו קשה לקיימו יותר מדבר התלוי בגופו ולכן מתגבר עליו יצרו בכך, שאדרבה טורח גופו יותר קשה, אלא כוונתו שבענין לימוד התורה אין בכח יצרו למנעו כי התורה משמחתו, מה שאין כן בנתינת ממון לצדקה יותר מתגבר יצרו כיון שחושש שלא הועיל כלום בנתינתו [וראה עוד מה שכתבנו בהערה להלן בסמוך]. יד. לשון הגמרא, ואמר רב גידל אמר רב, מנין שנשבעין לקיים את המצוה, שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך. והלא

יב. לשון הגמרא, רבי חנינא, הוה דהוה עניא דהוה רגיל לשדורי ליה ארבעה זוזי כל מעלי שבתא, יומא חד שדרינהו ניהליה ביד דביתחו, אתאי אמרה ליה, לא צריך, מאי חזית, שמעי דהוה קאמרי ליה, במה אתה סועד, בטלי כסף, או בטלי זהב [רבי חנינא היה רגיל לשלוח לעני ארבעה זוזים בכל ערב שבת. יום אחר שלחם ביד אשתו, וכששבה אמרו לו שאין צריך לשלוח להם. שאל אותה, מה ראית. אמרה לו, שמעתי שהיו שואלים אותו במה אתה רוצה לסעוד, במפות פשתן לבנות או בשל משי צבועות]. אמר, היינו דאמר רבי אלעזר, בואו ונחזיק טובה לרמאין, שאלמלא הן, היינו חוטאין בכל יום, שנאמר (דברים טו, ט) וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא.

וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן אִם יָרָא שְׂתִקְפּוֹ וַיִּצְרוּ, וַיַּעֲבֹר עַל אִיזוֹ מִצְוָה מִמִּצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, אוֹ יִתְרַשֵּׁל מִקִּיּוֹם מִצְוֹת עֲשֵׂה, מִצְוָה לְשִׁבְעַת וָלֶדֶר, כְּדִי לְזַרְזֵם עֲצֻמוֹ, ע"כ". הַאֵל קָמָן, שֶׁכָּבֵל הַמִּצְוֹת שָׂרִי לְדֶר לְזוֹרוֹי נִפְשִׂיה, אֵף עַל פִּי דְמִצְוָה אֲצוּלִי לֹא מִצְלָא.

וְהֵן אַמְתָּ, שְׁלִפִי זֶה גַם לְטַעַם הַט"ז קָשָׁה, שֶׁהָרִי מִפְּשֻׁט הַשְּׁלַחֵן עָרוּף נִרְאֶה, שֶׁכָּבֵל מִצְוָה שָׂרִי לְזוֹרוֹי נִפְשִׂיה, וַיֵּשׁ מִצְוֹת הַתְּלוּיֹת בְּמִמוֹן, כְּגוֹן סִכָּה וְלוּלָב וְכִיּוּצָא.

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאֵר

הַתּוֹרָה סִים דְּבִרְיוֹ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן אִם יָרָא שְׂתִקְפּוֹ וַיִּצְרוּ, וַיַּעֲבֹר עַל אִיזוֹ מִצְוָה מִמִּצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, אוֹ יִתְרַשֵּׁל מִקִּיּוֹם מִצְוֹת עֲשֵׂה, מִצְוָה עֲלֵיו לְשִׁבְעַת וָלֶדֶר כְּדִי לְזַרְזֵם עֲצֻמוֹ, ע"כ". הַאֵל קָמָן - הָרִי לִפְנֵינּוּ, שֶׁכָּבֵל הַמִּצְוֹת שָׂרִי לְדֶר לְזוֹרוֹי נִפְשִׂיה - מוֹתֵר לְנִדְרוֹ לִזְרוֹ עֲצֻמוֹ, אֵף עַל פִּי דְמִצְוָה אֲצוּלִי לֹא מִצְלָא - אֵינָה מִצְלַת מִן הַיִּצֵר הַרַע.

וְהֵן אַמְתָּ, שְׁלִפִי זֶה גַם לְטַעַם הַט"ז - שְׁבִנְתֵינָה מִמוֹן חוֹשֵׁשִׁים שְׁלֵא יִקִּיִּים, יִהְיֶה קָשָׁה, שֶׁהָרִי מִפְּשֻׁט הַשְּׁלַחֵן עָרוּף נִרְאֶה, שֶׁכָּבֵל מִצְוָה - חוּץ מִצְדָקָה, שָׂרִי לְנִדְרוֹ, כְּדִי לְזַרְזֵם נִפְשִׂיה, וְהָרִי חוּץ מִצְדָקָה, יֵשׁ עוֹד מִצְוֹת הַתְּלוּיֹת בְּמִמוֹן, כְּגוֹן סִכָּה וְלוּלָב וְכִיּוּצָא, וְזֶה טַעַם בְּמִצְוֹת הָאֲחֵרוֹת מוֹתֵר לְנִדְרוֹ וְלֹא בְּמִצְוֹת צְדָקָה¹⁰.

צִיּוֹנִים וּמְקוֹדוֹת

שְׁחִרְתָּ וְעִרְבִיתָ, מִשׁוֹם הָכִי חִייל שְׁבוּעָה עֲלֵיהָ. טו. לְעִיל כְּתִב רַבִּינוּ לִישֵׁב קוֹשִׁיית הַלּוּיִת חֵן עַל הַט"ז, שְׁלִגְבֵי תוֹרָה שְׁמִשְׁמַחַת אֵת הַלּוּמֵד בַּהּ אִזִּי אֵין לַחוּשׁ שְׁמָא מִפְּנֵי הַטּוֹרַח בְּלִימּוּדָה לֹא יִקִּיִּים נִדְרוֹ, מֵה שְׁאִין כֵּן לְגַבֵּי מִצְוֹת צְדָקָה שְׁאֵדְרַבָּא תְּמִידִי נִשְׂאָר בְּדָאגָה שְׁמָא לֹא קִיּוּמָה כְּרָאוּי, יֵשׁ לַחוּשׁ שְׁלֵא יִקִּיִּים הַנִּדְרִי, וְלִכֵּן אֵין לוֹ לְנִדְרוֹ. וְלִפִּי זֶה לֹא קָשָׁה קוֹשִׁיית

שְׂתִקְפּוֹ וַיִּצְרוּ, אֲדַרְבָּא, הִיָּה לוֹ לְדֶר כְּדִי לְזַרְזֵם נִפְשִׂיה.

וְאִפְּלוּ אִם תְּמַצָּא לֹמֵר בְּסִבְרַת הָרַב הַנּוֹפֵר לְעִיל, דְּהִיכָא שְׁנִישׁ לְחוּשׁ שְׂתִקְפּוֹ וַיִּצְרוּ אֵין לוֹ לְדֶר, מִכָּל מְקוֹם, אֵין בְּתַרְזוּצוֹ כְּלוּם, שֶׁהָרִי לְדְבָרֵיו לֹא הִתֵּר לְזוֹרוֹי נִפְשִׂיה אֲלָא בְּנִדְרֵי שְׁל תּוֹרָה, וְזֶהוּ הַפֶּד דַּעַת הַשְּׁלַחֵן עָרוּף, וְהַפֶּד הָאֲמֵת. דְּבִנְמָרָא (ש) אֲמַרִּינָן, מִנֵּן שְׁנִישְׁבְּעִין לְקִיּוֹם אֵת הַמִּצְוֹת, וְהֵינּוּ סִתָּם מִצְוָה, דְּהֵינּוּ כָּל הַמִּצְוֹת. וְכֵן הַשְּׁלַחֵן עָרוּף שֶׁם בְּפַעֲיָה הַנּוֹפֵר לְעִיל סִים דְּבָרֵיו,

שְׂתִקְפּוֹ וַיִּצְרוּ, אִזִּי אֲדַרְבָּא, הִיָּה לוֹ לְדֶר כְּדִי לְזַרְזֵם נִפְשִׂיה - לְזַרְזֵם עֲצֻמוֹ לְקִיּוֹם הַמִּצְוָה.

מוֹתֵר לְהַשְׁבֵּעַ גַּם לְקִיּוֹם שְׂאָר מִצְוֹת חוּץ מִתּוֹרָה

וְאִפְּלוּ אִם תְּמַצָּא לֹמֵר בְּסִבְרַת הָרַב הַנּוֹפֵר לְעִיל, דְּהִיכָא שְׁנִישׁ לְחוּשׁ שְׂתִקְפּוֹ וַיִּצְרוּ אֵין לוֹ לְדֶר, מִכָּל מְקוֹם, עַדִּיין יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת שְׂאִין בְּתַרְזוּצוֹ כְּלוּם, שֶׁהָרִי לְדְבָרֵיו לֹא הִתֵּר לְזוֹרוֹי נִפְשִׂיה אֲלָא בְּנִדְרֵי שְׁל תּוֹרָה - לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה מִצִּילָה מִיִּצֵר הַרַע, וְלֹא בְּשִׁבְלֵי לְקִיּוֹם מִצְוֹת. וְזֶהוּ הַפֶּד דַּעַת הַשְּׁלַחֵן עָרוּף, וְהַפֶּד הָאֲמֵת. דְּבִנְמָרָא (ש) אֲמַרִּינָן מִנֵּן שְׁנִישְׁבְּעִין לְקִיּוֹם אֵת הַמִּצְוֹת, וְהֵינּוּ סִתָּם מִצְוָה, דְּהֵינּוּ כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁהָרִי לֹא חִילְקוּ בֵּין מִצְוָה לְמִצְוָה. וְכֵן הַשְּׁלַחֵן עָרוּף שֶׁם בְּפַעֲיָה הַנּוֹפֵר לְעִיל - שְׁמִתִּיר לְנִדְרוֹ בְּשִׁבְלֵי לִימּוּד

מוֹשְׁבַע וְעוֹמֵד מֵהָר סִינִי הוּא, אֲלָא הָא קִמְשַׁמַּע לָן, דְּשָׂרִי לִיה לֹאִינִישׁ לְזוֹרוֹי נִפְשִׂיה. וְאִמֵּר רַב גִּידֵל אִמֵּר רַב, הָאוֹמֵר, אֲשִׁכִּים וְאִשְׁנָה פֶּרֶק זֶה, אִשְׁנָה מִסְכָּתָא זו, נִדְרֵי גְדוּל נִדְרֵי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְהָלֵא מוֹשְׁבַע וְעוֹמֵד הוּא, וְאֵין שְׁבוּעָה חִלָּה עַל שְׁבוּעָה, מֵאִי קִמְשַׁמַּע לָן, דֹּאפִּילוּ וְרוּזִי בַעֲלָמָא. הֵינּוּ דְרַב גִּידֵל קִמִּיתָא. הָא קִמְשַׁמַּע לָן, כִּיּוֹן דֹּאִי בַעֲי פִטְר נִפְשִׂיה בְּקִרִית שְׁמַע

עניים. ואם כן, בצדקה אין לו זמן להתעכב, והוא הדין בנדרי הקדש. מה שאין כן שאר מצוות, שיש להם זמן כל היום, או אפשר שידר קדם זמנם, ומשום הכי התר לדר לזרוזי נפשיה.

ויש לומר, דדוקא במצות הצדקה לא שרי לדר לזרוזי נפשיה, מטעם דאמרינן בפרק קמא דראש השנה (ו, א), 'בפיך' (דברים כג, כד), זו צדקה וכו', וצדקה מחייב עליה לאלתר, דהא קיימי

זרע שמשון המבאר

עניים - מפני שעומדים לפנינו עניים הזקוקים לצדקה, ולכן חייב מיד ליתנה, ואם אינו נותנה לאלתר, עובר על 'בל תאחר'". ואם כן, בצדקה אין לו זמן להתעכב עד שיקיים חיובו, ולכן אין לו לנדור, כי יש חשש שמיד יעבור על הנדר, שאין לו משך זמן כדי לקיימו, והוא הדין בנדרי הקדש שגם צריך להביאם מיד", ולכן אין להתיר לו לנדור כדי לזרוזי עצמו, כי חייב מיד לקיים נדרו. מה שאין כן שאר מצוות, שיש להם זמן כל היום לקיימם, או אפשר שידר עוד קדם שיגיע זמנם, ומשום הכי התר לדר לזרוזי נפשיה - כדי שלא יתגבר עליו יצרו הרע מלקיים את המצוה, שהרי יש לו זמן מה כדי לקיים את המצוה.

רק במצוה שקיומה יכולה להתעכב מותר לנדור

ויש לומר - לבאר את החילוק שבין מצות צדקה לבין לימוד תורה וקיום שאר מצוות, דדוקא במצות הצדקה לא שרי לדר כדי לזרוזי נפשיה - אסור לנדור בשביל לזרוזי את עצמו, מטעם דאמרינן בגמרא בפרק קמא דראש השנה (ו, א), שבפסוק שמלמד על 'בל תאחר' נאמר (דברים כג, כד) 'מוצא שפתיך תשמר ועשית וגו' נדבה אשר דברת בפיך', ו'בפיך' זו צדקה וכו', ללמד שגם בצדקה יש איסור 'בל תאחר', ואמרו שם, וצדקה מחייב עליה לאלתר - הנודר לצדקה ואינו נותן מיד עובר על איסור 'בל תאחר', ולא רק לאחר שלש רגלים כשאר הדברים", דהא קיימי

ציונים ומקורות

עשה וכו', 'בפיך', זו צדקה וכו'. אמר רבא, וצדקה מיחייב עלה לאלתר. מאי טעמא, דהא קיימי עניים. פשיטא, מהו דתימא, כיון דבעניינא דקרבות כתיבא, עד דעברי עלה שלשה רגלים כקרבות, קא משמע לן, התם הוא דתלינהו רחמנא ברגלים, אבל הכא לא, דהא שכחי עניים. וכן נפסק בשולחן ערוך (יו"ד סימן רנז, ס"ג), הצדקה הרי היא בכלל הנדרים, לפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה או הרי הסלע זו צדקה, חייב ליתנה לעניים מיד. ואם איחר, עובר בכל תאחר, שהרי כידו ליתן מיד, ועניים מצויים הם. יב. הרמב"ם בספר המצוות (ל"ח קנז) סובר שיש כל תאחר גם בנודר לצורך הקדש בית הכנסת וכדו' בזמן הזה, וזה לשונו, וכן כל מה שדומה לקרבן, כגון שידור לבדק הבית או לצדקה או לבית הכנסת והדומה לו. והמאירי (ר"ה ו, א) חולק וזה לשונו, חכמי הצרפתים כתבו בזמן הזה שאנו נודרים בבית הכנסת הן מעות הן ספר תורה הן מפה הן עטרה או שמן למאור שכל נדרינו על דעת עצמנו ואם אנו מאחרים עד שיבא לידינו מה שדעתנו עליו אין בכך כלום. ונראה שרבינו כאן [שהזכיר נדרי הקדש

רבינו כאן משאר מצוות התלויות בממון. ורבינו מקשה כאן לפי פשטות לשון הט"ז שלא הזכיר שיש סכרא מיוחדת דוקא לגבי צדקה, וכפי שהבינו גם הלכות חן ועוד יתכן לומר שאכן מקושיית רבינו כאן על דברי הט"ז מבואר שעיקר ביאורו של רבינו בדברי הט"ז הוא שבתורה לא חיישינן שלא יקיים נדרו מחמת הטירחה משום שהתורה משמחת, אולם בשאר מצוות שאין בהם טירחה ויש בהם הוצאת ממון, אף שאין בהם את הדאגה שמא לא קיימם כראוי וכמו שכתב רבינו לענין צדקה, אף על פי כן יש לחשוש שמא לא יקיימם מחמת שאינו רוצה להוציא ממון, ועל זה הקשה רבינו מפשט השו"ע שאף במצוה התלויה בממון מותר לנדור]. טז. לשון הפסוק, 'מוצא שפתיך תשמר ועשית באשר נדרת לה' אלקיך נדבה אשר דברת בפיך'. יז. פירוש, הנודר להביא בהמה לקרבן וכדומה, עובר על איסור 'בל תאחר', ומובא שם בגמרא כמה שיטות תנאים לאחר כמה זמן עובר על 'בל תאחר'. אבל הנודר לצדקה, ולא קיים את הנדר, עובר עליו מיד. יח. לשון הגמרא, תנו רבנן, 'מוצא שפתיך' זו מצות

וְאִם בְּתוֹרָה יֵשׁ זְמַן שְׁרָשָׁא לְהַתְּבַטֵּל, פְּדָכְתִּיב (שם יא, יד) 'וְאִסְפֵּת דְּגִגְדָּא'.

זֶרַע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבַאֵר

מהתורה כדי הצורך לעסוק בפרנסה. ולכן הותר לו לנדור כדי לזרז את נפשו, שיש לו זמן עד שיגיע הזמן שחייב לקיים את נדרו^א.

וְאִם בְּתוֹרָה יֵשׁ זְמַן שְׁרָשָׁא לְהַתְּבַטֵּל - לצורך פרנסתו, פְּדָכְתִּיב (שם יא, יד) 'וְאִסְפֵּת דְּגִגְדָּא'^ב, ודרשו בגמרא (ברכות לה, ב), שמותר להתבטל

ציונים ומקורות

בלימוד התורה משמחת לב, לכן אין לחוש שלא יקיים נדרו. אבל הצדקה יש צער לקיימה מפני הרמאים, וחוששים שמא לא יקיים נדרו. ב. חילוק הלויית חן, בתורה אין חשש שלא יקיים נדרו, כי מעת שמקבל עליו ללמוד נחשב כאילו עוסק בה, וכבר מאז התורה מגינה ומצילה מהיצר הרע ולכן אין לחוש שהיצר יפתהו שלא לקיים נדרו. ג. ביאור רבינו, שבמצוה שצריך לקיימה מיד, כגון צדקה, אסור לנדור, כי יש לחשוש שיתעכב קצת וכבר יעבור על הנדר. ורק במצוה שקיומה יכולה להתעכב, מותר לנדור כדי לזרז עצמו.

שמתחייב מידן תפס כשיטת הרמב"ם שגם בנודר לצורך בית הכנסת יש 'בל תאחר', וסבר שאין זה כמו הקדש לבדק הבית אלא חייב עליה מיד כמו נדרי צדקה. וראה עוד בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תרחצ). כ. לשון הפסוק, 'וְנִתְּתִי מִטֶּר אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וְאִסְפֵּת דְּגִגְדָּא וְתִירְשֶׁף וְיִצְהַרְרָה'. כא. תמצית הדרוש: כמה טעמים לחלק בין צדקה שאסור לנדור כדי לקיימה, לבין תורה ושאר מצוות שמותר לנדור כדי לזרז עצמו. א. חילוק ה"ז, שהיצר הרע מתגבר יותר בנתינת ממון, ויותר יש לחשוש בהם שמא לא יקיים נדרו. ויש להוסיף בכוננתו, שהטורח

פרשת מסעי

א

וּמִצְרַיִם מִקְבְּרִים וְכוּ' וּבְאֱלֹהֵיהֶם עֲשָׂה ה' שְׁפָטִים' (במדבר לג, ד). קָשָׁה, דְּמָה עֲנִין וּמִצְרַיִם מִקְבְּרִים' עִם וּבְאֱלֹהֵיהֶם עֲשָׂה ה' שְׁפָטִים'.
וְכַתֵּב הַבְּחִי פְּרָשֶׁת בֹּא (שמות יב, יב), שְׁפָלִילָה לֹא הִרְגִישׁוּ בְּמִפְתַּח הַקְּבוּרָה בְּיָמֵי פְּלִשְׁתִּים (שמואל א' ה, ג). וְזֶהוּ שְׁבַמְעֵשָׂה שֶׁל מִפְתַּח בְּכוּרָת, לֹא הִזְכִּיר הַפְּתוּחַ מִפְתַּח אֱלֹהֵיהֶם, עכ"ל.

פסוק
 'ומצרים'
 מקברים וכו'
 ובאלהיהם
 עשה ה'
 שפטים

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמִּבְּאֵר

א

קבורת הבכורות בבוקר דאו את אובדן אליליהם בלילה
 וישראל שמוחו במיתת וקבורת הרשעים שבהם

שמו ליכם בְּמִפְתַּח אֱלֹהֵיהֶם, אף שגם האלילים הוכו באותו הלילה^ג, לְפִי שֶׁאֵזוּ הָיוּ מְרוּדִים בְּצַעֲרָם מִפְּנֵי מִפְתַּח הַבְּכוּרָה, שְׂמִתוֹ בְּחִצּוֹת הַלֵּילָה. אָבָל בְּפִקְרָה פְּשָׁה לְכֹו לְבֵית תּוֹעֲבוֹתָם - לְבֵית הַעֲבוּדָה זֶה שֶׁלֵּהֶם^ג, אִז הִפְּרִירוּ וְהִרְגִישׁוּ בְּמִפְתַּח אֱלֵילֵיהֶם, בְּמִו שְׁמִצִּינוּ בְּדָגוֹן - שֶׁם הַעֲבוּדָה זֶה שֶׁל הַפְּלִשְׁתִּים, בְּיָמֵי פְּלִשְׁתִּים (שמואל א' ה, ג), שֶׁרַק בְּבוֹקֵר כִּשְׁבָאוּ הַפְּלִשְׁתִּים לְבֵית תּוֹעֲבוֹתָם, רָאוּ אִיךָ שֶׁהִפִּילוּ הַקִּב"ה. וְזֶהוּ הַטַּעַם שְׁבַמְעֵשָׂה שֶׁל מִפְתַּח בְּכוּרָה שֶׁבְּפִרְשֵׁת בֹּא, לֹא הִזְכִּיר הַפְּתוּחַ מִפְתַּח אֱלֹהֵיהֶם, לְרִמּוֹז שֶׁלֹּא הִרְגִישׁוּ אִז הַמִּצְרַיִם בְּמִפְתַּח הַקְּבוּרָה, וְרַק לְמַחֲרַת בְּבוֹקֵר נִתְּגַלָּה לֵהֶם, עכ"ל^ג.

דקדוק בסמיכות מכת האלילים לקבורת הבכורים
 כתוב בפסוק (במדבר לג, ד) 'ומצרים מקברים את אשר הפה ה' בהם כל בכור ובאלהיהם עשה ה' שפטים'. ונזכרו בפסוק זה שני עניינים, קבורת בכורי מצרים שמתו במכת בכורות, ומה שאיבד הקב"ה את אלילי המצריים. וקשה, דמה ענין - איזו שייכות יש בין האמור בתחילת הפסוק 'ומצרים מקברים' את בכוריהם, עם המשך הפסוק 'ובאלהיהם עשה ה' שפטים', שהזכירים הכתוב יחד.

בליל מכת בכורות לא הרגישו המצריים באבן אליליהם ויש לתרץ, בהקדם מה שכתב הרבינו בְּחִי פְּרָשֶׁת בֹּא (שמות יב, יב), שְׁפָלִילָה שֶׁל מִפְתַּח בְּכוּרָה, הַמִּצְרַיִם לֹא הִרְגִישׁוּ - לֹא

ציונים ומקורות

היו בני עבודה זרה, ושם ראו שנשברו אלהיהם. ג. לשון הרבינו בחיי, ובמדרש (מכילתא) 'ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים' (שמות שם), של עץ היתה נרקבת ושל מתכת נמסית, ובמעשה שכתוב בפרשת 'זה' הכה כל בכור, הזכיר שם מכת הבכורות, ולא הזכיר השפטים האלה שהיו באלהיהם, כי למיתת

א. כדכתיב (שם) 'ועבתי בארץ מצרים פלילה הזה והפיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה וכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'.' ב. מהמשך דברי רבינו נראה שביאתם לשם בבוקר היתה כדי לקבור שם את הבכורות שמתו באותו הלילה. וזה לשון התולדות יצחק, שבתי קבורת שלהם,

שְׁעֵבְרָה הַמִּכָּה, וְלֹא יִרְצוּ עוֹד לְשַׁלַּח אֶת
יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ בְּכָל שָׁאַר הַמִּכָּהוֹת.
לָכֵן בָּא הַפְּתוּב וְתַרְגֵּי, שְׁלֹא הָיָה
מְקוֹם לְחַשֵּׁשׁ זֶה, שֶׁהָרִי בִּבְקָר
פְּשִׁיעָאוֹ יִשְׂרָאֵל, הָיָה לָהֶם לְקַבֵּר
מִתֵּיהֶם בְּתוֹעֵבוֹת שְׁלָחָם, וְאִזּוֹ הָיוּ
מִרְגִּישִׁים בְּמִכַּת אֱלֹהֵיהֶם, וְאִם כֵּן,
נִקְרָא שְׁעַת הַמִּכָּה מִמֶּשׁ, וְלֹא הָיָה
אֲפָשָׁר שִׁיחְזוּרוּ מִלְּשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל.

וְהִנֵּה הַפְּסוּק הַקּוֹדֵם אָמַר (במדבר לג, ג) **'מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח יֵצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיַד רָמָה לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם. וְקָשָׁה, בְּשִׁלְמָא אִם הָיָה מִמֵּתִין לְבַקֵּר עַד שִׁיְהִיָּה לְעֵינֵי הָעוֹלָם, נִיחָא. אֲבָל לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם הָיָה מִתְקַיֵּם אִף בְּלִילָה, שֶׁהָרִי פָלֵם טָרוּדִים בְּמִכַּת בְּכוֹרֵיהֶם, וְהָיוּ מִתְחַזְּקִים עַל הָעַם כְּדִי שִׁיֵּצְאוּ. וְאֲדַרְבָּא, לְהַמְתִּין לְבַקֵּר הָיָה לוֹ לְחוּשׁ פֶּן יִחְזַק לָבֶם הוּאִיל**

זרע שְׁמוֹנוֹן הַמִּבְּאֵר

אז, היו כל המצריים רואים את היציאה. וְאֲדַרְבָּא יש לומר סברא שעדיף היה שיצאו בלילה, שהרי לְהַמְתִּין לְבַקֵּר, הָיָה לִי לְהַקְבִּי"ה חֹשֶׁשׁ - לְחֹשֶׁשׁ, פֶּן שׁוּב יִחְזַק לָבֶם שֶׁל הַמִּצְרַיִם בְּבוֹקֵר, הוּאִיל שְׁאִז כָּבֵר עֲבָרָה הַמִּכָּה, וְלֹא יִרְצוּ עוֹד לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ בְּכָל שָׁאַר הַמִּכָּהוֹת, שֶׁבִשְׁעַת הַמַּכָּה הִתְרַצוּ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכִשְׁעֵבְרָה הַמַּכָּה שׁוּב הִקְשׁוּ אֶת לָבֶם וְלֹא שִׁילַחוּם.

בוקרו של חמשה עשר בניסן נחשב לזמן מכת האלילים

לָכֵן בָּא הַפְּתוּב וְתַרְגֵּי, שְׁבִמְכַת בְּכוֹרוֹת, לֹא הָיָה מְקוֹם לְחַשֵּׁשׁ זֶה - שֶׁהַמִּצְרַיִם יִחְזוּרוּ בָּהֶם, שֶׁהָרִי בִּבְקָר פְּשִׁיעָאוֹ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, הָיָה לָהֶם לְמִצְרַיִם, לְקַבֵּר אֶת מִתֵּיהֶם בְּתוֹעֵבוֹת - בְּכַתֵּי הַעֲבוּדָה זֶה שְׁלָחָם, וְאִזּוֹ הָיוּ מִרְגִּישִׁים - רואים בְּמִכַּת אֱלֹהֵיהֶם. וְאִם כֵּן, נִקְרָא גַם הַבּוֹקֵר שְׁעַת הַמִּכָּה מִמֶּשׁ, כִּיּוֹן שְׁאִז נוֹדַע לָהֶם שֶׁהוּכּוֹ אֱלֹהֵיהֶם וְהָיוּ טָרוּדִים בְּכֵן, וְלֹא הָיָה אֲפָשָׁר שִׁיחְזוּרוּ בָּהֶם מִלְּשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ חוֹזְרִים בָּהֶם בְּחִצּוֹת הַלֵּילָה בִּשְׁעַת שֶׁהוּכּוֹ בְּכוֹרֵיהֶם.⁷

ציונים ומקורות

הַמִּפְתָּן, וְאִז יִדְעוּ כִּי מִכַּת וּמַכַּת פְּסִילֵיהֶם הִיָּתָה מִן הַשָּׁמַיִם וכו'. ד. לְשׁוֹן הַפְּסוּק, יִיָּסְעוּ מִרְעַמְסָס בְּחֻדְשׁ הָרֵאשׁוֹן בְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר יוֹם לְחֻדְשׁ הָרֵאשׁוֹן מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח יֵצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיַד רָמָה לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם. ה. וְרֵאשׁוּ בְּפִנֵּי יַפּוֹת (פְּסוּק ד) שִׁיִּשֵּׁב בְּאוֹפֵן אַחֵר, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְכַתִּיב לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם

דקדוק בלשון הפסוק 'ממחרת הפסח יצאו בני ישראל' וגו'

וְהִנֵּה הַפְּסוּק הַקּוֹדֵם (במדבר לג, ג) אָמַר **'מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח יֵצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיַד רָמָה לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם'**, וּמִשְׁמַע מִלְּשׁוֹן הַפְּסוּק, שֶׁהִטְעַם שֶׁהַקְבִּי"ה הוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם רַק בְּיוֹם 'מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח', הוּא כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה יִצִּיאָה זֶה לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם. וְקָשָׁה, שֶׁבְּשִׁלְמָא אִם הָיָה מִמֵּתִין הַקְבִּי"ה לְיִצִּיאַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לְבַקֵּר, עַד שִׁיְהִיָּה לְעֵינֵי כָּל הָעוֹלָם - בְּשִׁבִיל שֶׁכָּל אוֹמוֹת הָעוֹלָם יִרְאוּ אֶת נִיִּסֵי יִצִּיאַת מִצְרַיִם, נִיחָא - מוֹבֵן הַדְּבַר שֶׁהַקְבִּי"ה לֹא רָצָה לְהוֹצִיאֵם בְּלִילָה, שְׁאִז כָּל אוֹמוֹת הָעוֹלָם יִשְׁנִים, וְלֹא הָיוּ רואים אֶת הַיִּצִּיאָה, וְעַל כֵּן הִמְתִּין עַד שִׁיאִיר הַיּוֹם, שִׁירָאוּ גַם הֵם אֶת הַיִּצִּיאָה. אֲבָל לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם, הָרִי הָיָה מִתְקַיֵּם אִף בְּלִילָה, שֶׁהָרִי בִּבְקָר - כָּל הַמִּצְרַיִם הָיוּ נְעוּרִים בְּאוֹתוֹ לֵילָה, וְטָרוּדִים בְּמִכַּת בְּכוֹרֵיהֶם, וְהָיוּ מִתְחַזְּקִים - מִפְּצִירִים עַל הָעַם - עַם יִשְׂרָאֵל, כְּדִי שִׁיֵּצְאוּ מִהַר מִמִּצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (שְׁמוֹת יב, ג) **'וְתִחְזַק מִצְרַיִם עַל הָעַם לְמַהֵר לְשַׁלַּחֵם מִן הָאָרֶץ. וְאִם כֵּן אִף אִם הָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹצִיאִים**

הבכורות חרדו בלילה ההוא, והשפטים אשר נעשו באלהיהם, לא נודעו עד למחר שבאו לבית תועבותם וראו בהם שפטים. כענין שכתוב באלהי פלשתים, על שעכבו הארון אצלם (שמואל א' ה, ג) וישכימו אשדודים ממחרת והנה דגון נופל לפניו ארצה, וכתוב (שם פסוק ד), 'וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות אל

שְׁבָכָאן מִיְרֵי שְׁעֵשָׁה שְׁפָטִים
בְּאַלְהֵיהֶם, וּמִכָּאן מוֹכַח שֶׁהוּא רָם עַל
כָּל רְמִים. וְכֵן בְּפֶרֶשׁת בְּשַׁלַּח (שם יד, ח)
כְּתִיב 'בְּיַד רְמָה', מִשּׁוּם דְּהֵתָם נְמוּ
מִיְרֵי שְׁיַחֲזְרוּ לִפְנֵי בַּעַל צַפּוֹן, שְׁנִשְׁאָר
מִכָּל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם כְּדֵי לְהַטְעוֹתָם (רש"י
שם פסוק ב).

וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא רָצָה שְׁיִרְגִישׁוּ אִף
בְּמִכָּה זו לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל, וּמִשּׁוּם הָכִי
הַמְתִּין יִצְיָאָתָם עַד הַבֶּקֶר, וְזֶהוּ הַטַּעַם
לְסַמְיכוֹת מְקַרְאוֹת הַלָּלוּ.
וְאֵתִי שְׁפִיר נְמוּ מַה שְׁאָמַר הַכְּתוּב
'בְּיַד רְמָה', וּבְשִׁאָר מְקוֹמוֹת
כְּתִיב 'בְּיַד חֲזָקָה' (שמות יג, ט ועוד). לְפִי

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאָר

והטעם לשינוי הלשון בין הפסוקים הוא,
כְּפִי שְׁבָכָאן בְּפֶרֶשְׁתֵּינוּ, מִיְרֵי כִּמְהַ שִׁיצֵאוּ
יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי שְׁעֵשָׁה הַקְּבִ"ה שְׁפָטִים
בְּאַלְהֵיהֶם וְאִיבָדָם, וּמִכָּאן מוֹכַח שֶׁהַקְּבִ"ה
הוּא רָם עַל כָּל רְמִים - עַל כָּל הַמַּתְגַּאֲסִים,
שֶׁהֵם הָאֱלִילִים, וְהוּא יִתְבַּרְךְ שׁוֹלֵט וּמוֹשֵׁל
עֲלֵיהֶם, וְלֹהֵם אֵין שׁוּם כַּח. וְלִכֵּן נִקְטַ הַכְּתוּב
'בְּיַד רְמָה' שֶׁהוּא לְשׁוֹן רוּמּוֹת וְאֵלוֹהוֹת.

וְכֵן מַחֲמַת טַעַם זֶה, בְּפֶרֶשְׁת בְּשַׁלַּח לְפָנֵי
קְרִיעַת יַם סוּף כְּתִיב (שם יד, ח) 'וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
יִצְאִים בְּיַד רְמָה', וְלֹא כְּתוּב שֶׁם 'בְּיַד
חֲזָקָה', מִשּׁוּם דְּהֵתָם נְמוּ מִיְרֵי כִּמְהַ
שֶׁהַקְּבִ"ה צִוְּהַ לְמַשָּׁה, שְׁיַחֲזְרוּ יִשְׂרָאֵל
לְחַנּוּת לְפָנֵי בַּעַל צַפּוֹן - שֶׁם עֲבוּדָה זֶרָה,
שֶׁהוּא לְבוֹד נִשְׁאָר מִכָּל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם, וְלֹא
נֹאבַד בְּשַׁעַת מַכַּת כְּכוּרוֹת, כְּדֵי לְהַטְעוֹתָם -
לְהַטְעוֹת אֶת הַמִּצְרַיִם לְרִדּוֹף אַחֲרַי יִשְׂרָאֵל,
שִׁיחֲשִׁבוּ שֶׁכֶּשֶׁם שֶׁלֹּא נֹאבַד כִּשְׂאֵר הָאֱלִילִים,
כִּךְ יֵשׁ בְּכוּחוֹ לְעוֹזֵר לָהֶם וּלְנִצַּח אֶת יִשְׂרָאֵל
(רש"י שם פסוק ב).¹ וְאַחַר כֵּךְ הַתְּבַרְרַ שְׁאֵין
בְּכוּחוֹ מֵאוּמָה וְהַקְּבִ"ה הוּא רָם עַל כָּל
רְמִים.

ועוד, שלכך לא הוציאם הקב"ה בשעת
המכה עצמה בחצות הלילה, מפני שהקדוש
ברוך הוא רצה, שירגישו המצריים אף
במכה זו - של אבדון האלילים, לעיני
ישראל - כשישראל עדיין נמצאים במצרים
ורואים במפלתם ויתבזו לעיניהם, ומשום
הכי המתין הקב"ה את יציאתם ממצרים,
עד הבקר, עת שהרגישו המצריים במכת
האלילים, כדי שבני ישראל יראו כיצד נודע
למצריים ממכת האלילים.

וזהו הטעם לסמיכות מקראות - פסוקים
הקדו, שלכך הוציאם ממחרת הפסח, ולא
בלילה אף שהיה לעיני מצרים, משום
שרצה להמתין לבוקר שיבואו לקבור את
מתיהם, ויתגלה להם שהכה את אלוהיהם,
ורצה שגם זה יהיה לעיני ישראל.

¹יד רמה' נאמר על ביטול עבודה זרה

ובזה אתי שפיר נמו - מוכן גם כן, מה
שכאן אמר הכתוב יצאו בני ישראל ביד
רמה, ואילו בשאר מקומות (שמות יג, ט ועוד)
כתיב בענין יציאת מצרים ביד חזקה.

ציונים ומקורות

שבעולם, שנאמר (תהלים קיג, ד) 'רם על כל גוים ה'',
אל תקרי 'גוים' אלא 'גאים', אלו שרי מלכים ורוזנים
שהם מתגאים במרום מפני גובהן. ז. לשון
הפסוק, 'וחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים ויחדף
אחרי בני ישראל ובני ישראל יצאים ביד רמה'.
ח. לשון רש"י, 'לפני בעל צפון', הוא נשאר מכל
אלהי מצרים, כדי להטעותן, שיאמרו קשה יראתן.
ועליו פירש איוב (איוב יב, כג) 'משגיא לגוים
ויאבדם'. וכן הוא במדרש (שמו"ר טו, טו).

וכו', אף על פי שכבר עברה המכה שכבר היה חצוי
הלילה, ובאמת חזרו גם במכה זו, כדכתיב (שמות יד,
ה) 'מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל', אלא כיון
שהיה קודם קבורה הוי כשעת מכה, כמו ששינונו
(אבות פ"ד מ"ח), אל תנחמהו בשעה שמתו מוטל
לפניו, לכך לא חזרו עדיין. ו. לשון מדרש
אותיות דרבי עקיבא (את מ), ומנין שנקרא רם ונשא,
שנאמר (ישעיה נז, טו), 'כה אמר רם ונשא'. ומפני מה
נקרא רם ונשא, מפני שהוא רם על כל רמים

פסוק ו'לכל בני ישראל היה אור במושבתם'

אָבֵל יִשְׂרָאֵל קָבְלוּ עֲלֵיהֶם דִּין שְׁמִים בְּשִׁמְחָה, בְּשִׁמְתוֹ קְרוּבֵיהֶם, שְׁנֵאמַר (שם י, כג) 'וְלִכְלֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם', וְקִשָּׁה, מָהוּ 'בְּמוֹשְׁבֹתָם', הָיָה לוֹ לֹמֵר 'הָיָה אֹר', וְתוֹ לֹא. וַיֵּשׁ לֹמֵר, שָׂא לְתַרְזֵן מָה שֶׁקִּשָּׁה עַל דְּרוֹשׁ רַבּוֹתֵינוּ וְזָכוּנוֹם לְבִרְכָה (שמו"ר יד, ג), שְׁבִשְׁלֶשֶׁת יָמֵי אֶפְלָה חֲפָשׁוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית הַמְצַרִּים, וְאִיךְ

אֶפְשָׁר שְׁבִשְׁלֶשֶׁת יָמֵי אֶפְלָה יַעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל חֲפֹשׂ זֶה, וְהֵלֵא כָּלֵם הָיוּ אֲבָלִים וְחֲפוּי רֹאשׁ עַל קְרוּבֵיהֶם וְעַל אַחֵיהֶם שְׁמָתוֹ, כִּי אֲרַבְּעָה חֲלָקִים מָתוּ בְּשִׁלְשָׁה יָמֵי אֶפְלָה. וַיֵּשׁ לֹמֵר, דְּאִיתָא בְּשִׁלְחֹן עֲרוּךְ יוֹרָה דְּעָה סִימָן שְׁמ"ה (ס"ה), כֹּל הַפּוֹרְשִׁים מְדַרְכֵי צָבוּר וּפּוֹרְקִים עַל מְצוֹת מַעַל צְנֹאֲרָם, וְאִין נִכְלָלִים

זרע שְׁמֻשׁוֹן הַמִּבְאָר

שְׂאִיךְ אֶפְשָׁר, שְׁבִשְׁלֶשֶׁת יָמֵי אֶפְלָה וַיֵּשׁוּ יִשְׂרָאֵל חֲפֹשׂ זֶה, וְהֵלֵא כָּלֵם - כֹּל יִשְׂרָאֵל הָיוּ אֲז אֲבָלִים וְחֲפוּי רֹאשׁ - עֲטוּפֵי רֹאשׁ, עַל קְרוּבֵיהֶם וְעַל אַחֵיהֶם שְׁמָתוֹ, כִּי אֲרַבְּעָה חֲלָקִים מִתּוֹן חֲמֵשֶׁה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מָתוּ בְּשִׁלְשָׁה יָמֵי הַאֶפְלָה - יָמֵי הַחוּשֶׁךְ, וְכִיּוֹן שֶׁהָיוּ טְרוּדִים בְּאֲבִילוֹתָם, בּוֹדָאֵי לֹא הָיָה לָהֶם פְּנָאֵי לְהַכְנִס בְּבֵית שֶׁל אָדָם אַחֵר וּלְחַפֵּשׂ מִטְמוּנָיו.

ישראל לא התאבלו על מיתת הרשעים בשלושת ימי האפילה אָבֵל יִשְׂרָאֵל קָבְלוּ עֲלֵיהֶם דִּין שְׁמִים בְּשִׁמְחָה, בְּשִׁמְתוֹ קְרוּבֵיהֶם בְּשִׁלוּשֵׁת יָמֵי הָאֶפְלָה שְׁבִימֵי מַכַּת חוּשֶׁךְ (מכילתא בשלח, פתיחתא ד"ה יוסיב). שְׁנֵאמַר בְּמַכַּת חוּשֶׁךְ (שם י, כג) 'וְלִכְלֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם'. וְקִשָּׁה, מָהוּ שְׁנַקֵּט הַפְּסוּק 'בְּמוֹשְׁבֹתָם', הָיָה לוֹ לֹמֵר 'וְלִכְלֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר', וְתוֹ לֹא.

אין להתאבל על מיתת רשעים ולכך יכלו לחפש האצורות בבתי מצרים

וַיֵּשׁ לֹמֵר, עַל פִּי מָה דְּאִיתָא בְּשִׁלְחֹן עֲרוּךְ יוֹרָה דְּעָה סִימָן שְׁמ"ה (ס"ה), כֹּל הַפּוֹרְשִׁים מְדַרְכֵי הַצָּבוּר שֶׁמְהַלְכִים בְּהֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּפּוֹרְקִים עַל מְצוֹת מַעַל צְנֹאֲרָם - שְׂאִין מְקִימִים הַמְצוֹת, וְאִין נִכְלָלִים

אין יכלו ישראל לחפש בבתי המצריים הרי היו טרוודים במתיהם וַיֵּשׁ לֹמֵר, שֶׁהַפְּסוּק בָּא לְתַרְזֵן בּוּזָה, מָה שֶׁקִּשָּׁה עַל הַדְּרוֹשׁ - הַדְּרֹשָׁה שֶׁדְּרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ וַיֵּשׁ בְּמַדְרֵשׁ (שמו"ר יד, ג), שְׁבִשְׁלֶשֶׁת יָמֵי הַאֶפְלָה חֲפָשׁוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַכֹּלִים הַיִּקְרִים שֶׁהָיוּ טְמוּנִים בְּבֵית הַמְצַרִּים, כְּדֵי שִׁדְעוּ לְשֹׂאֵל אוֹתָם מִהַמְצַרִּים כְּשִׁיצְאוּ מִמְצָרִים. וַיֵּשׁ לְהַקְשׁוֹת,

ציונים ומקורות

והיו רואין בהן כלי כסף וכלי זהב ושמלות, אם היו אומרים אין לנו להשאיל לכם, היו ישראל אומרים להן הרי הוא במקום פלוני. באותה שעה היו המצריים אומרים, אם היו אלו רוצים לשקר בנו, היו נוטלין אותן בימי החושך ולא היינו מרגישין, שהרי ראו אותן כבר, אחר שלא נגוע חוץ מדעתנו, כמו כן לא יחזיקו, והיו משאילין להן, לקיים מה שנאמר (בראשית טו, יד) 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול'. הדא הוא דכתיב 'ולכל בני ישראל היה אור' וגו', 'בארץ גושן לא נאמר, אלא 'במושבותם', שכל מקום שהיה יהודי נכנס היה אור נכנס, ומאיר לו מה שבחביות ובתיבות ובמטמוניות. יד. האבל חייב לעטוף את ראשו, כמבואר במועד קטן (טו, א). וראה השולחן ערוך (יו"ד סימן שפו ס"א), דהיינו שיכסה ופניו בטלית או בסודר, ויחזיר קצתו על פיו ועל ראש החוטם. ונלמדו כן מלשון הפסוק (אסתר ו, יב), 'זהמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש', ראה ב"י (יו"ד שם). פו. לשון השולחן ערוך, כל

ט. עד כאן ביאר רבינו מה שאמר הכתוב 'ומצרים מקברים' שהיו טרוודים באבלם, ומעכשיו מוסיף לבאר, שאצל ישראל היה הדין, שהיו שמחים באיבוד הרשעים שבהם, ולא הצטערו במיתתם. י. לשון המכילתא, 'וחוששים עליו (שמות ג, יח) אחד מחמשה. ויש אומרים, אחד מחמשים. ויש אומרים, אחד מחמש מאות. רבי נהוראי אומר וכו', אלא שמתו הרבה מישראל במצרים, ואימתי מתו, בשלשת ימי אפילה, שנאמר (שם י, כג) 'לא ראו אש את אחיו, שהיו קוברים מתיהם, והורו ושכחו להקב"ה, שלא ראו אויביהם וששו במפתלם. יא. לשון הפסוק, 'לא ראו אש את אחיו ולא קמו איש ממתיו שלשת ימים ולכל בני ישראל היה אור במושבתם'. יב. ראה במדרש רבה שהובא בסמוך, מה שדרשו בלשון הכתוב 'במושבותם'. יג. לשון המדרש, ובשלושת ימי אפלה, נתן הקדוש ברוך הוא חן העם בעיני מצרים והשאילום, שהיה ישראל נכנס לתוך בתיהן של מצרים,

מֵאֵד כִּי בְּאֵבֶד רְשָׁעִים רָנָה' (משלי יא, י).
 וּבְיָמִים קְדָמוֹנִים הָיוּ עוֹשִׂים מוֹשְׁבוֹת
 וּמַעֲמֻדוֹת בְּחִזְרָתָם מִן הַקֶּבֶר
 (בכא בתרא ק, ב), וְלָכֵן אָמַר הַפְּתוּב, כִּי
 יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ עוֹשִׂים הַמוֹשְׁבוֹת בְּאֵבֶלּוֹת
 עַל אַחֵיהֶם, אֶלָּא וְלִכְלֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה
 אֹרֶךְ בְּמוֹשְׁבָתָם, בְּעֵת שֶׁהָיָה לָהֶם
 לַעֲשׂוֹת הַמוֹשְׁבוֹת, הָיְתָה אוֹרְהָ וְשִׁמְחָה.

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמִּבְאֵר

וּבְיָמֵים הַקְּדָמוֹנִים, הָיוּ מְלוֹי הַמֵּת
 עוֹשִׂים מוֹשְׁבוֹת וּמַעֲמֻדוֹת - הוֹלְכִים מַעַט
 וְיוֹשְׁבִים, שְׁבַע פַּעֲמִים, כְּדֵי לְנַחֵם אֶת
 הָאֵבֶלִים, או כְּדֵי לְהַרְבוֹת בַּצֶּעַר עַל הַמֵּת,
 בְּחִזְרָתָם מִן הַקֶּבֶר (כ"ב ק, ב).⁹ וְלָכֵן אָמַר
 הַפְּתוּב, כִּי יִשְׂרָאֵל בְּמַצְרִים, לֹא הָיוּ עוֹשִׂים
 הַמוֹשְׁבוֹת בְּאֵבֶלּוֹת עַל אַחֵיהֶם שְׁמֵתוֹ
 בְּשִׁלּוּשֵׁת יְמֵי הָאֵפִילָה, אֶלָּא אֲדַרְבָּה, וְיִקְבְּלֵ
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹרֶךְ בְּמוֹשְׁבָתָם, כְּלוֹמַר,
 בְּעֵת שֶׁהָיָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת הַמוֹשְׁבוֹת כִּשְׁחִזְרוּ
 מִקְּבוּרָתָם, הָיְתָה לָהֶם אוֹרְהָ וְשִׁמְחָה, לְפִי
 שֶׁשְׁמַחוּ עַל מִיתַת הַרְשָׁעִים שְׁבִינֵיהֶם. וְלְפִי
 שֶׁהָיוּ שִׁמְחִים וְלֹא הִתְאֵבְלוּ עַל מִיתַת
 הַרְשָׁעִים, הָיוּ יְכוּלִים לְחַפֵּשׂ בְּבִתֵּי הַמַּצְרִיִּים
 אֶת כְּלֵיהֶם וּבְגָדֵיהֶם, שִׁיּוּכְלוּ לְשֹׂאֵל אוֹתָם
 מֵהֶם כִּשְׂצִאוֹ מִמַּצְרַיִם.¹⁰

בְּכָלֵל יִשְׂרָאֵל, אֵין אוֹנְנִין עֲלֵיהֶם, וְאֵין
 מִתְאֵבְלִים עֲלֵיהֶם. אֶלָּא אַחֵיהֶם וְשָׂאֵר
 קְרוֹבֵיהֶם לּוֹבְשִׁים לְבָנִים וּמַתְעַטְפִּים
 לְבָנִים, וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים וְשִׁמְחִים. וְאֵף
 אֵלוֹ שְׁמֵתוֹ, טַעַם מִיתַתָּם הָיָה מִפְּנֵי
 שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִים עַל מַצְוֹת וְלְהַפְּלִל
 בְּכָלֵל יִשְׂרָאֵל, וְלְפִיכֵךְ קְרוֹבֵיהֶם לֹא
 הִתְאֵבְלוּ עֲלֵיהֶם, אֶלָּא אֲדַרְבָּא, שְׁמַחוּ

בְּכָלֵל יִשְׂרָאֵל, כִּשְׁהֵם מְתִים, קְרוֹבֵיהֶם אֵין
 אוֹנְנִין - אֵינֶם נוֹהֲגִים דִּינֵי אֵינִינּוֹת בְּיוֹם הַמִּיתָה
 עֲלֵיהֶם, וְאֵין מִתְאֵבְלִים עֲלֵיהֶם - אֵינֶם נוֹהֲגִים
 עֲלֵיהֶם דִּינֵי אֵבִילוֹת בְּשַׁבַּעַת יָמֵים הָרֵאשׁוֹנִים,
 וּבִשְׂאֵר דִּינֵי הָאֵבִילוֹת. אֶלָּא אַחֵיהֶם שֶׁל מְתִים
 אֵלוֹ, וְשָׂאֵר קְרוֹבֵיהֶם, לּוֹבְשִׁים בְּגָדִים לְבָנִים
 וּמַתְעַטְפִּים בְּבָגְדִים לְבָנִים, לְהַרְאוֹת שִׁיּוֹם
 מִיתַתָּם הוּא כְּמוֹ יוֹם טוֹב בְּשִׁבְלֵם, וְאוֹבְדֵי
 וְשׁוֹתִים וְשִׁמְחִים.

וְאֵף אֵלוֹ, רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֵתוֹ בְּשִׁלּוּשֵׁת יְמֵי
 הָאֵפִילָה, טַעַם מִיתַתָּם הָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ
 רוֹצִים לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם עַל מַצְוֹת, וְלְהַפְּלִל בְּכָלֵל
 יִשְׂרָאֵל, וְלְפִיכֵךְ קְרוֹבֵיהֶם לֹא הִתְאֵבְלוּ
 עֲלֵיהֶם, אֶלָּא אֲדַרְבָּא, שְׁמַחוּ מֵאֵד בְּמִיתַתָּם, כִּי
 בְּאֵבֶד רְשָׁעִים רָנָה' (משלי יא, י) - כִּשְׁהַרְשָׁעִים
 מְתִים יֵשׁ לְשִׁמּוֹת וְלִשְׁבַח הַקֶּבֶר¹⁰.

צִיּוֹנִים וּמִקְוֹדוֹת

רְנָה'. יו. לְשׁוֹן הַגִּמְרָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה,
 בִּיהוּדָה בְּרֵאשׁוֹנָה לֹא הָיוּ פּוֹחֲתִין מִשְׁבַּעַת מַעֲמֻדוֹת
 וּמוֹשְׁבוֹת לְמַת, כְּגוֹן עַמְדוֹ יִקְרִים עַמְדוֹ שְׁבוֹ יִקְרִים
 שְׁבוֹ. וְזֶה לְשׁוֹן הַרְשָׁבִים (ד"ה מִשְׁבַּעַת) בְּחִזְרָתָן מִן
 הַקֶּבֶר, הוֹלְכִין מַעַט וְיוֹשְׁבִין, לְנַחֵם הָאֵבֶל, או לְהַרְבוֹת
 צֶעַר עַל הַמֵּת שְׁמַת, וְלְהַרְבוֹת בְּכִכִּי, וְלִתֵּת אִישׁ אֶל
 לְבוֹ לְשׁוֹב בְּתִשׁוּבָה, כִּי חֵי הָאָדָם הַבֵּל, וְעוֹמְדִין
 וְהוֹלְכִין מַעַט, וְחִזְרִין וְיוֹשְׁבִין מַעַט, כִּךְ עוֹשִׂין שְׁבַעַת
 פַּעֲמִים. וְכֵן הוֹזְכַר עֲנִין עֲשִׂיתָ מַעֲמֵד וּמוֹשֵׁב, בְּמִשְׁנֵה
 בְּמִגִּילָה (כג, ב). אִמַּת מֵאֵבֶד בַּפֶּרֶק ל).

יח. תְּמִצִּית הַדְּרוֹשׁ: א. בִּיאוֹר הַפְּסוֹק 'מַצְרַיִם
 מִקְּבָרִים אֶת אֲשֶׁר הִכָּה ה' בָּהֶם כֹּל בְּכּוֹר וּבְאֵלוֹהֵיהֶם

הַפּוֹרְשִׁים מְדַרְכֵי צְבוּר, וְהֵם הָאֲנָשִׁים שִׁפְרָקוּ עוֹל
 הַמַּצּוֹת מֵעַל צוּאֵרָם, וְאֵין נִכְלָלִים בְּכָלֵל יִשְׂרָאֵל
 כְּעֲשִׂייתָם, וּבְכּוֹר הַמוֹעֲדוֹת וְשִׁיבַת בְּחֵי כְּנַסְיוֹת
 וּבְחֵי מְדַרְשׁוֹת, אֶלָּא הָרִי הֵם כְּבִנֵי חוֹרִין לְעַצְמָן כְּשֵׂאֵר
 הָאוֹמוֹת, וְכֵן הַמוֹמְרִים וְהַמוֹסְרִים, כֹּל אֵלוֹ אֵין אוֹנְנִים
 וְאֵין מִתְאֵבְלִים עֲלֵיהֶם, אֶלָּא אַחֵיהֶם וְשֵׂאֵר קְרוֹבֵיהֶם
 לּוֹבְשִׁים לְבָנִים וּמַתְעַטְפִּים לְבָנִים, וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים
 וְשִׁמְחִים. וּמִקּוֹר הַהִלְכָה, בְּמַסַּכַת שְׁמַחוֹת (פ"ב, ה"ח).
 טו. לְשׁוֹן הַפְּסוֹק, 'בְּטוֹב צִדִּיקִים תִּעֲלֶץ קְרִיָּה וּבְאֵבֶד
 רְשָׁעִים רָנָה'. וְרֵאָה כְּלוֹשׁ (יו"ד שם ס"ה) שֶׁהֵבִיא
 פְּסוֹק זֶה בְּטַעַם דִּין הַשׁוֹ"ע שִׁישׁ לְשִׁמּוֹת בְּמִיתַת
 הַרְשָׁעִים. וּבִסְנֵה־דִרְיָן (ק"ג, ב) אָמְרוּ, רִשְׁעֵי אֵבֶד מִן
 הָעוֹלָם, טוֹבָה בָּאָה לְעוֹלָם, שֶׁנִּאֲמַר 'וּבְאֵבֶד רְשָׁעִים

ב

שְׁבֹאֵלוֹ הַמַּסְעוֹת הַחֲלִישׁוֹ כַּח הַקְּלֹפֹת
הַשׁוֹכְנוֹת בַּמִּדְבָּר, נֶחֱשׁ שָׂרָף וְעֶקְרֵב
וְצִמְאוֹן וְכו' (דברים ה, טו), וְהוֹצִיאוּ בְלָעַם
מִפִּיהֶם, שְׁהוֹצִיאוּ מִשֵּׁם כָּל נִיצוּצוֹת
הַקְּדוּשׁוֹת, וְאֵלּוֹ הָיוּ זֹכִים, הָיוּ מוֹצִיִּים
אוֹתָם הַנִּיצוּצוֹת בְּזִמְן מוֹעֵט, וְלִפִּי
שְׁחָטָאוֹ, הִצְרַכּוּ לְהִתְעַבֵּב שָׁם זִמְן הַרְבֵּה.

וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצְאֵיהֶם
לְמַסְעֵיהֶם עַל פִּי ה' וְאֵלֶּה
מַסְעֵיהֶם לְמוֹצְאֵיהֶם' (במדבר לג, ב). קָשָׁה,
מָהוּ הַכֶּפֶל. וְעוֹד, לְמָה מִתְחַלֶּה הַקְּדִים
'מוֹצְאֵיהֶם', וְלִכְפּוֹף הַקְּדִים 'מַסְעֵיהֶם'.
וַיֵּשׁ לְזִמְרָה, שְׁכַתְּבוּ הַמַּקְבָּלִים (עיין זוהר
פרשת תרומה קנו, א; פרשת תצוה קפד, א),

פסוק 'ויכתב'
משה את
מוצאיהם
למסעיהם'
וכו'

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמִּבְּאֵר

ב

המסעות היו בשביל להוציא את הניצוצות הקדושות

(עיין זוהר פרשת תרומה קנו, א; פרשת תצוה קפד, א),
שְׁבֹאֵלוֹ הַמַּסְעוֹת הַחֲלִישׁוֹ יִשְׂרָאֵל, אֵת כַּח
הַקְּלֹפֹת הַשׁוֹכְנוֹת בַּמִּדְבָּר, שֶׁהֵם 'נֶחֱשׁ
שָׂרָף וְעֶקְרֵב וְצִמְאוֹן' וְכו', וְהוֹצִיאוּ בְלָעַם
מִפִּיהֶם, כְּלוֹמֵר, שְׁהוֹצִיאוּ מִשֵּׁם אֵת כָּל
הַנִּיצוּצוֹת הַקְּדוּשׁוֹת - עַד שֶׁהִתְבַּטַּל כּוֹחֵם.
וְאֵלּוֹ הָיוּ יִשְׂרָאֵל זֹכִים, לֹא הָיוּ צְרִיכִים
לְהִיּוֹת זִמְן רַב בַּמִּדְבָּר כִּי הָיוּ מוֹצִיִּים אוֹתָם
הַנִּיצוּצוֹת בְּמִשְׁךְ זִמְן מוֹעֵט, וְלִפִּי שְׁחָטָאוֹ,
הִצְרַכּוּ לְהִתְעַבֵּב שָׁם זִמְן הַרְבֵּה עַד
שֶׁהוֹצִיאוּ אֵת כָּל הַנִּיצוּצוֹת.²

דקדוקים בלשון 'מוצאיהם למסעיהם' וגו'

כתוב בפסוק (במדבר לג, ב) **וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה**
אֶת מוֹצְאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל פִּי ה' וְאֵלֶּה
מַסְעֵיהֶם לְמוֹצְאֵיהֶם. קָשָׁה, מָהוּ הַטַּעַם שֶׁל
הַכֶּפֶל - שֶׁאֵמֵר 'מוֹצְאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם' וְשׁוּב
אֵמֵר 'וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצְאֵיהֶם'. וְעוֹד יֵשׁ
לְהַקְּשׁוֹת, לְמָה מִתְחַלֶּה הַקְּדִים 'מוֹצְאֵיהֶם'
לִפְנֵי 'לְמַסְעֵיהֶם', וְלִכְפּוֹף הַקְּדִים 'מַסְעֵיהֶם'
לִפְנֵי 'לְמוֹצְאֵיהֶם'.³

וַיֵּשׁ לְזִמְרָה, עַל פִּי מָה שְׁכַתְּבוּ הַמַּקְבָּלִים

ציונים ומקודות

יכולים באותן ימים להסתכל בבתי המצריים לראות
את כליהם.

א. ראה מה שכתבו בזה בעל הטורים, רבינו בחיי,
ספורנו, אלשיך, כלי יקר ואור החיים. ב. לשון
הפסוק (דברים ה, טו), 'הַמּוֹלִיכֶם בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא
נֶחֱשׁ שָׂרָף וְעֶקְרֵב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין מֵים הַמוֹצִיא לָךְ
מֵים מַצּוֹר הַחֲלָמִישׁ'. ג. לשון הזוהר (פרשת
תרומה), ולא אשתכח חרבא תקיפא בכל עלמא בר
ההוא מדבר, דתברו חיליה ותקיפיה ישראל ארבעים
שנה, כמה דאת אמר 'הַמּוֹלִיכֶם בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל
וְהַנּוֹרָא', בההוא מדברא שלטא סטרא אחרא, ובעל
כרחיה אולו ישראל עליה, ותברו חיליה ארבעין שנין.
ואי ישראל ישתכחו זכאין באינון ארבעין שנין, הוה
מתעברא ההוא סטרא אחרא מעלמא, ומדקא ארגינו
ליה לקודשא בריך הוא, כל אינון זמנין אתתקף ההוא
סטרא אחרא, ונפלו כולהו תמן תחות רשותיה [לא
נמצא חורבה חזקה בכל העולם, חוץ מהמדבר ההוא

עשה ה' שפטים, שביליה היו טרודים במיתת
הבכורים ולא ידעו מהשפטים שעשה ה' באלוהיהם,
ובבוקר באו לבית תועבתם לקבור את מתייהם וראו
שהכה הקב"ה את אלוהיהם. ב. בפסוק הקודם
נאמר 'ומחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה
לענין כל ישראל', והשייכות, שמשום שרק בבוקר
ראו מהנעשה באלוהיהם, לכן יצאו רק למחרת כי
רצה הקב"ה שישאל יראו כיצד המצריים מרגישים
במה שנעשה באלוהיהם. ולכן נאמר כאן 'יד רמה',
שהראה הקב"ה בזה שהוא רם על כל רמים.
ג. ביאור הפסוק 'ולכל בני ישראל היה אור
במושבותם', שרשעי ישראל מתו בשלשת ימי
אפילה, וישראל שמחו במיתתם כדין קרובי
הרשעים שאין מתאבלים עליהם, וזהו 'אור'
במושבותם' שלא עשו להם 'המושב' עושים תמיד
בחזרה מהקבר אלא היה להם 'אורה' ושמחה'.
ומכיון שלא הצטערו ולא היו טרודים במיתתם היו

וַבְּזֶה יוֹכַח הַכְּתוּב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצְאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם, כְּלוֹמֵר, כְּלוֹמֵר רְצַח הָרֵצָה לְמוֹצְאֵיהֶם רְצַח לֹמֵר יְצִיאָה שְׁמֹלַת מוֹצְאֵיהֶם לְמוֹצְאֵיהֶם' (משלי ד, כב), עַל עֲוֹנוֹתָם כִּי עָרְבוּ בְּיַד יְהוָה לְבִנְיָמִן בְּחַטֹּאתָם' (עירובין נד, א)

זרע שְׁמוֹנוֹן הַמִּבְאָר

מוֹצְאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם', שהיו ממתנינים למסעות הבאות וַבְּזֶה יוֹכַח הַכְּתוּב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצְאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם, כְּלוֹמֵר, שאין הכוונה על 'מוצאיהם' ו'מסעיהם' של ישראל, אלא מדבר על הניצוצות הקדושות שהוציאו ישראל ממקומות אלו, והיינו שְׁמֹלַת מוֹצְאֵיהֶם' רְצַח לֹמֵר מלשון יְצִיאָה ומלשון

מוֹצְאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם', שהיו ממתנינים למסעות הבאות וַבְּזֶה יוֹכַח הַכְּתוּב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצְאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם, כְּלוֹמֵר, שאין הכוונה על 'מוצאיהם' ו'מסעיהם' של ישראל, אלא מדבר על הניצוצות הקדושות שהוציאו ישראל ממקומות אלו, והיינו שְׁמֹלַת מוֹצְאֵיהֶם' רְצַח לֹמֵר מלשון יְצִיאָה ומלשון

ציונים ומקורות

במדבריות, והולך אותם במדבר שהיה חזק בקליפות יותר משאר מדבריות שבעולם. ומהו הטעם שהולך הקב"ה שם את ישראל. ומשיב, לפי שבשעה שיצאו ישראל ממצרים, ושלמו לששים יריבוא, אז התחזקה מלכות הקדושה בכל העולם, והתעלתה על כל שרי מעלה ועל כל כוחות הקליפות, והלבנה העליונה האירה, ואז נכנעה מלכות הרשעה, ואז הוציא הקב"ה את ישראל ללכת במדבר החזק בקליפות, שהוא מקום ממשלתו של הס"מ הרשע, שהוא מקומו ממש, כדי לשבור תוקפו וכוחו ולכתת את ראשו, ולהכניע אותו שלא ישלוט עוד. ואם לא היו ישראל חוטאים במדבר, היה הקב"ה רוצה להעביר את הס"מ ולבטלו מן העולם, ועל כן העביר את ישראל בנחלתו וגורלו וחלקו ממש וכו'. ועל זה כתוב 'אשר ראית', שפירושו שבעיניהם היו רואים את הס"מ, שהוא אדון המדבר, שהולך קשור לפניו, ולקחו נחלתו וגורלו. ומנין לנו את זה, ממה שכתוב 'אז נבהלו אלופי אדום', ומי הם 'אלופי אדום' הם נחש שרף ועקרב, שהם ארבעה ראשי הקליפות כנ"ל. וראה לשון האור החיים (במדבר לג, א), שהליכת ישראל במדבר היתה לברר ניצוצי הקדושה שאנס איש הבליעל החונה במדבר השמש, ששם קנה מקומו מקום נחש שרף ועקרב, ודרכו שם עדת ה' להוציא בולעו מפיו, והוא הטעם שהיו ישראל חונים במקום אחד שנה, ובמקום אחר י"ב שעות, שהוא כפי מה שצריך לביורו הניצוצות שישנם במקום ההוא וכו', ונסתייעו בעזר אלהי בשכונת שוכן הכירה, ושברו מלתעות עול וביורו ביורו עצום. ד. לשון הפסוק, 'פי חיים הם לְמוֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשַׂר מִקְפֵּא'. ה. לשון הגמרא, אמר ליה שמואל לרב יהודה, שיננא, פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים ביך, ותרויך חיי, שנאמר כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא', אל תקרי למוצאיהם', אלא למוצאיהם בפה'. ו. כפי שפירש רש"י במשלי שם.

ששברו ישראל כוחו ותקפו ארבעים שנה, כמו שנאמר 'המוליך במדבר הגדול ההנורא, במדבר שהוא שולט הסטרא אחרא, ובעל כרחו הלכו ישראל עליו ושברו את כוחו ארבעים שנה. ואילו היו ישראל זכאים באותם הארבעים שנה, היה מתבטל הסטרא אחרא מן העולם. אבל לפי שהכעיסו את הקב"ה כל אותם הפעמים, נתחזק הסטרא אחרא, ונפלו ומתו כולם שם תחת רשותו. וזה לשונו (פרשת תצוה), פתח הוא סכא, ואמר 'ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא איש את בנו' וגו' (דברים א, לא), האי קרא הכי מבעי ליה 'ובמדבר אשר נשאך' מהו 'ראית', אלא קודשא בריך דבר לון לישראל כמדברא, מדברא תקיפא, כמה דכתיב 'נחש שרף ועקרב' וגו', ומדברא דאיהו תקיף משאר מדברין בעלמא, מאי טעמא, בגין דהיא שעתא נפקו ישראל ממצרים, ואשתלימו לשתיין רבבן, אתתקף מלכותא קדישא, ואסתלק על כולא, וסיהרא אתנהירת, וכדין אתקפאי מלכו חייבא סטרא אחרא, ואפיק לון קודשא בריך הוא למיהך במדברא תקיפא, דאיהו אתר ושלטנו דסמא"ל חייבא דאיהו דיליה ממש, בגין דתברא תוקפיה וחיליה ולכתתא רישיה, ולאכפאי ליה דלא ישלוט. ואלמלא דחאבו ישראל, בעא קודשא בריך הוא לאעברא ליה מעלמא, ועל דא אעבר לון באחסנתיה ועדיה וחולקיה ממש וכו', ועל דא כתיב 'אשר ראית', בעינייהו הוו חמאן לההוא מארי דמדברא, אזיל כפית קמייהו ונטליי אחסנתיה ועדיה, מנלן, מדכתיב (שמות טו, טו) 'אז נבהלו אלופי אדום', ואילין אינון 'נחש שרף ועקרב' [פתח אותו 'סכא', ואמר לפרש מה שכתוב 'ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלוהיך כאשר ישא איש את בנו'. וקשה, שפסוק זה היה לו לומר רק 'ובמדבר אשר נשאך', ולמה כתוב 'אשר ראית'. ומתרץ, אלא הקב"ה הולך את ישראל במדבר, שהיה מדבר חזק בתוקף הקליפות, כמו שכתוב 'נחש שרף ועקרב וצמאון', שהם סוד ארבע קליפות, עון, משחית, אף וחמה, שמשכנס

וזהו 'למסעיהם'. ולא היה טרח גדול לישראל, שהרי הולכים 'על פי ה', כלומר, שילכו ממסע למסע על פי ה', כמו שפירש (שמות יט, ד) 'ואשא אתכם על כנפי נשרים', על פי מה שאמר ה', ולא יסבלו טרח כלל.

וכך זה, אם לא היו חוטאים, אבל לאחר שחטאו, 'ואלה מסעיהם למוצאיהם', שהמסעות היו ממתנינם עד שהוציאו הניצוצות, שבטרח גדול ובזמן רב היו לוקטים אותם.

ואם נפרשהו לשון יציאה לבר, יהיה מבנין הפעל, דהיינו הניצוצות שהוצאו מאותן המקומות, היו מוכנים שם מיד, וממתנינם המסעות.

ואם תאמר, אם כן, לא יהיה לישראל זמן לנוח, שהרי מיד שיגיעו לאיזה מקום, יהיו לוקטים הכל, ומיד היה להם לפע למקום אחר בלי מנוחה. על זה אמר הכתוב 'ויכתב משה את מוצאיהם', שהיו ממתנינם את המסעות,

זרע שמעון המבאר

מוצאיהם' - ניצוצות הקדושה שהיו במדבר והיה נצרך למוצאם ולהוציאם, שהיו הניצוצות ממתנינם את המסעות - שהמתנינו הניצוצות למסעות שיבואו בני ישראל ויוציאו אותם, וזהו הפירוש 'מוצאיהם' למסעיהם' שהניצוצות היו מוכנים לצאת והמתנינו למסע של ישראל שיבואו ויוציאו אותם. ובכל זאת, לא היה בריבוי ומהירות המסעות, טרח גדול לישראל, שהרי היו הולכים 'על פי ה', כלומר, שילכו ממסע למסע על פי ה', כמו שפירש (שמות יט, ד) 'ואשא אתכם על כנפי נשרים', והיינו שהלכו על פי מה שאמר ה' שנושא אותם על כנפי נשרים, ולא יסבלו טרח כלל.

לאחר שחטאו, המתנינו המסעות להוצאת הקליפות

וכך זה היה, רק אם לא היו חוטאים, אבל לאחר שחטאו, אז יהיה מה שהמשך הכתוב לומר 'ואלה מסעיהם למוצאיהם', שהמסעות - המקומות שישראל חנו שם, היו ממתנינם עד שהוציאו ישראל את הניצוצות מהם, לפי שבטרח גדול, ובזמן רב, היו לוקטים אותם.

ויכתב משה את מוצאיהם', שהוא כולל את שני הפירושים, ואם כן אין לפרש שמדבר על ישראל, והיינו שכתב משה את הדרך שיצאו ממצרים, אלא צריך לומר שמדבר על הניצוצות, שמשה רבינו כתב את מה שישראל 'מצאו' והוציאו את הניצוצות הקדושות שהיו מובלעים בתוך הקליפות במדבר על ידי המסעות. ואם נפרשהו - לתיבת 'מוצאיהם', שהיא מלשון יציאה לבר, גם יש לפרשו על הניצוצות, שהיה משמעות התיבה מבנין הפעל על ידי אחרים, דהיינו הניצוצות שהוצאו על ידי בני ישראל מאותן המקומות, שהיו מוכנים שם מיד - כשהגיעו ישראל לשם, וממתנינם הניצוצות אל המסעות שיבואו שם ישראל להוציאם.

המסעות היו 'על פי ה', ולא היה בהם טורח

ואם תאמר, שאם כן, לא יהיה לישראל זמן לנוח בין מסע למסע, שהרי מיד כשיגיעו לאיזה מקום, יהיו לוקטים הכל - כל ניצוצות הקדושה שטמונים שם, ומיד היה להם לפע למקום אחר בלי מנוחה. על זה אמר הכתוב 'ויכתב משה את

ציונים ומקורות

ח. תמצית הדרוש: ביאור הפסוק 'ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ואלה מסעיהם

ז. לשון הפסוק, 'אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי'.